

**BOŞANMA DAVALARINDA DELİLLERİN
GÖSTERİLMESİNE VE İBRAZINA İLİŞKİN GÜNCEL
YARGITAY HUKUK GENEL KURULU KARARLARININ
(ÖNEMLİ BİR İÇTİHAT DEĞİŞİKLİĞİNİN)
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Dr. Öğr. Üyesi Pınar ÇİFTÇİ*

Öz

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden bu yana, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda benimsenen delillerin gösterilme zamanına ilişkin kurallara uygun içtihatlar vermemekteydi. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun boşanma davalarına ilişkin 2016 yılında vermiş olduğu iki içtihat ise, bu konuda dönüm noktası olmuştur¹. Bu içtihatlardan ilki, cevap dilekçesi vermeyen davalının; ikincisi ise, süresinde delillerini göstermeyen davacının sonradan delil göstermesinin mümkün olup olmayacağına ilişkindir. Bu iki Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararı, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin görüş ve içtihat değişikliğine gitmesine sebebiyet vermiştir². Bu çalışmada, yeni tarihli söz konusu Yargıtay Hukuk Genel Kurulu incelenecektir.

---

* Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (e-posta: pnr.ciftci@gmail.com) (Makale Gönderim Tarihleri: 26.01.2018-26.01.2018-12.03.2018/Makale Kabul Tarihleri: 26.01.2018-09.02.2018-23.05.2018)

¹ Çalışmamızda Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin içtihat değişikliğine gitmesine sebebiyet verdiği kararı incelenmektedir. Dolayısıyla esas olarak Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun içtihat değişikliği ele alınmakta; bu odak çevresinde Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin içtihatlarının gelişimi de incelenmektedir.

² Yaptığımız bu açıklama, inceleme konumuzun esasen iki adet Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararından oluştuğu yönünde kanaat uyandırabilir. Esasen, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin içtihat değişikliğine gitmesine sebebiyet veren her iki Yargıtay Hukuk Genel Kurulu karardır. Bununla birlikte çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde açıklanacağı üzere, bu iki Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun kararı birbirinden farklılık arz etmektedir. Bu sebeple bizim inceleme konumuzu daha yakından ilgilendiren 16.11.2016 tarihli karar incelenecektir.

Anahtar Kelimeler

Medenî yargılama, boşanma davası, delillerin gösterilmesi, ispat, delil

EVALUATION OF THE CURRENT DECISION OF THE SUPREME COURT ASSEMBLY OF CIVIL CHAMBERS REGARDING THE SUBMISSION OF EVIDENCE IN DIVORCE PROCEEDINGS**Abstract**

Since the enactment of the Civil Procedure Code, 2nd Civil Chamber of Court of Cassation did not give proper decisions with regard to the rules on submission of evidence in Civil Procedure Code. However two decisions of the Court of Cassation Assembly of Civil Chambers with regard to divorce proceedings have become a milestone. The first decision is related with the defendant's demand to adduce evidence who has not product a pleading; second one is related with the plaintiff's demand who has exceeded the time bar to submit evidence. These two decisions of the Court of Cassation Assembly of Civil Chambers contributed to change the opinion of 2nd Civil Chamber of Court of Cassation. In this article these current decisions of the Court of Cassation Assembly of Civil Chambers will be evaluated.

Keywords

Civil procedure, divorce proceeding, submission of evidence, proof, evidence

I. KARAR (HGK 16.11.2016, 2014-2-1226/1057)

DAVA: Taraflar arasındaki “boşanma” davasından dolayı yapılan yargılama sonunda İzmir 14. Aile Mahkemesi’nce davanın reddine dair verilen 07.03.2013 gün ve 2012/614 E., 2013/144 K. sayılı karar, davacı vekilinin temyizi üzerine Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin 10.12.2013 gün ve 2013/14994 E., 2013/29160 K. sayılı kararı ile;

“...Ön inceleme duruşmasında hakim tarafların iddia ve savunmaları çerçevesinde anlaştıkları veya anlaşmadıkları hususları tek tek belirleyip uyumsuzluk konularını tespit edeceğine göre bu işlemler yapılmadan tarafların delil ve tanıklarını bildirmesi beklenemez. Davacı ve davalı taraf tahkikata başlamadan önce tanık listesi vermişlerdir. O halde, hukuki dinlenilme hakkını (HMK. madde 27) kullanabilmeleri için, davacıyı tanıklarının dinlenmesi, için gerekli giderleri yatırmaları konusunda kesin süre verilerek tanıklarının dinlenmesi, davalı da bildirdiği tanıklarının dinlenmesini talep ettiği takdirde bu konuda kendisine imkan tanınması ve gerçekleşecek sonucu uyarınca davanın esası hakkında bir karar verilmesi gerekirken; eksik incelemeyle karar verilmesi usul ve yasaya aykırı olup bozmayı gerektirmiştir...” gerekçesiyle oy çokluğuyla³ bozularak dosya yerine geri çevrilmekle, yeniden yapılan yargılama sonunda, mahkemece önceki kararda direnilmiştir.

Hukuk Genel Kurulunca incelenerek direnme kararının süresinde temyiz edildiği anlaşıldıktan ve dosyadaki kâğıtlar okunduktan sonra gereği görüldü:

KARAR: Dava, boşanma istemine ilişkindir.

Davacı vekili davalı ile müvekkilinin önceden boşanıp tekrar evlendiğini ancak geçimsizliklerinin son bulmadığını, müvekkilinin davalının başka erkeklerle birlikte olduğu yönünde kuvvetli şüpheleri olduğunu,

³ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi’nin söz konusu kararında karşıoy gerekçesi şu şekildedir: “Davacı dava dilekçesinde ve dilekçelerin karşılıklı olarak verilmesi aşamasında dayandığı boşanmaya ilişkin vakıaları hangi ispat araçlarını kullanarak ispat edeceğini bildirmemiştir. (Davacı, ispat araçlarının neler olduğunu ‘dava dilekçesinde’ ve davalı da verme imkanı olduğu takdirde ‘cevaba cevap dilekçesinde’ göstermelidir.) Bunlar dışında sadece karşı tarafın açık muvaffakati ile ispat araçlarının gösterilmesi mümkündür. İspat araçları usulünce gösterilmemiş ise, bunların somutlaştırılması, bu kapsamda delil olarak tanıklığa dayanılmadığı takdirde ‘tanık listesi’ verilmesi de söz konusu olamaz. Davacı usulünce delil bildirmemiştir. O halde davanın esastan reddine ilişkin mahkeme kararı isabetlidir. Hükmün onanması gerektiğini düşünüyorum.”

aralarında geçen olay sebebiyle müvekkilinin tutuklu olduğunu ileri sürerek boşanmalarına karar verilmesini istemiştir.

Davalı suçlamaları kabul etmediğini, aldatma iddiasının iftiradan ibaret olduğunu, kendisinin de boşanmak istediğini bildirmiş ve mahkemenin belirleyeceği nafakanın tarafına verilmesini istemiştir.

Mahkemece davacı vekilinin dava dilekçesinde herhangi bir delile dayanmadığı, yargılamanın devamı sırasında delil listesi sunduğu, her ne kadar iddia ve savunmanın ön inceleme safhasına kadar taraflarca genişletilip değiştirilmesi mümkün ise de davacı vekilinin dava açarken iddialarını ispata yarayan hiçbir delil sunmaması durumunda sonradan bir kısım delillerin bildirilmiş olmasının durumu değiştirmeyeceği belirtilerek evlilik birliğinin temelinden sarsıldığını gösterir ve boşanmayı gerektirir şekilde davalının kusurundan kaynaklanan bir geçimsizliğin kanıtlanamadığı gerekçeyle davanın reddine karar verilmiştir.

Hükmün davacı vekili tarafından temyiz edilmesi üzerine Özel Dairece yukarda başlık bölümünde açıklanan gerekçelerle oy çokluğu ile karar bozulmuş, davacının süresinde delil bildirmemesi sebebiyle davanın esastan reddi gerektiği karşı oy yazısında belirtilmiştir.

Mahkemece önceki gerekçe genişletilerek direnme hükmü verilmiştir.

Direnme hükmü davacı vekilince temyiz edilmiştir.

Direnme yoluyla Hukuk Genel Kurulu önüne gelen uyuşmazlık; dava dilekçesinde tanık deliline dayanılmamış olması durumunda tahkikat duruşmasına başlamadan önce verilen dilekçeyle delil bildirilmesinin mümkün olup olmadığı noktasında toplanmaktadır.

Öncelikle konu ile ilgili yasal düzenlenmelerin incelenmesi gerekir.

Anayasanın 90. maddesinin beşinci fıkraya hükmü uyarınca, milletlerarası anlaşma hükümlerinin esas alınacak olması sebebiyle ilk olarak belirtilmesi gerekir ki Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'nin 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının en önemli unsurlarından bir tanesi de yargılamanın "makul bir süre içinde" bitirilmesi ilkesidir.

Bu bağlamda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), devletlerin yasal sistemlerini mahkemelerin 6. maddede yer alan şartlara, makul bir sürede yargılama dahil olmak üzere uyacak şekilde düzenlemek ile görevli olduğunu belirtmiştir (AİHM, Zimmerman ve Steiner-İsviçre, 13 Temmuz 1983, 29. paragraf).

Bir davaya taraf olan herkesin karşı taraf karşısında kendisini önemli bir dezavantajlı konumda bırakmayacak şartlarda, iddialarını mahkemeye sunabilmesi için makul bir fırsata sahip olabilmelidir (AİHM, De Haes ve Gijssels-Belçika, 24 Şubat 1997).

Tarafların gösterilen tüm delillerden haberdar olması ve görüş bildirebilmesi de adil yargılanma hakkı kapsamında gözetilmesi gereken ilke olarak belirtilmiştir (AİHM, Borgers-Belçika, 30 Ekim 1991).

Anayasanın 141. maddesinde de “davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması yargının görevidir” denilmek suretiyle davaların makul bir süre içerisinde bitirilmesi gerekliliği açıkça düzenlenmiştir.

Açıklanan bu ilkelere paralel olarak 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda (HMK) yargılamanın makul sürede bitirilmesini sağlamak amacıyla düzenlemeler yapılmış ve bu amaca ulaşılabilmesi için önemli bir katkı sağlayan delillerin bildirilme zamanı özel olarak düzenlenmiştir.

Delillerin belirli bir zaman dilimi içinde gösterilip sunulması yargılamayı çabuklaştıracak olmasının yanı sıra, taraflara da gösterilen delillerden haberdar olarak zamanında bunlara karşı delil veya görüş bildirebilme imkanı tanyacak, böylece uyuşmazlıklar en kısa sürede adilane çözüme kavuşacaktır.

Bu aşamada HMK’nın delillerin ibrazıyla ilgili hükümlerini değerlendirmek gereklidir.

6100 Sayılı HMK’nın “Dava Dilekçesinin İçeriği” başlıklı 119/1-e-f maddesine göre; davacı, dava dilekçesinde, iddiasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetlerini ve iddia edilen her bir vakıanın hangi delillerle ispat edileceğini açıkça göstermek zorundadır.”

Maddenin gerekçesinde bu gerekliliğin, 6100 Sayılı HMK’da bir yenilik olarak düzenlendiği ifade edilmiştir. Davacının genel ifadelerle delillerini belirtmesi yeterli sayılmayıp hangi delillere dayandığı dilekçeden anlaşılmalıdır. Delillerin bildirilmesine dair bu düzenleme, somutlaştırma yükünün de bir gereğidir. (Pekcanitez, H.\Atalay, O.\Özkes, M.: Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, 3. Bası, Ankara 2015, s. 277).

6100 Sayılı HMK’nın “Belgelerin Birlikte Verilmesi” başlıklı 121/1. maddesine göre; dava dilekçesinde gösterilen ve davacının elinde bulunan belgelerin asıllarıyla birlikte harç ve vergiye tabi olmaksızın davalı sayısından bir fazla düzenlenmiş örneklerinin veya sadece örneklerinin dilekçeye eklenerek, mahkemeye verilmesi ve başka yerlerden getirtilecek belge ve dosyalar için de bunların bulunabilmesini sağlayıcı açıklamaların dilekçede

yer alması zorunludur. Ayrıca, aynı Kanunun “Cevap Dilekçesinin İçeriği” başlıklı 129/1-d-e. maddelerine göre, cevap dilekçesinde; davalının savunmasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetleri ile savunmanın dayanağı olarak ileri sürülen her bir vakıanın hangi delillerle ispat edileceğinin bildirilmesi gerekir. Bu husus davalının savunmasını somutlaştırma yükünün gereğidir. Davalı da davacı gibi yazılı delillerini cevap dilekçesine ekleyerek mahkemeye vermeli ve başka yerlerden getirtilecek belge ve dosyalar için de bunların bulunabilmesini sağlayıcı açıklamalarda bulunmalıdır. (Pekcanitez, H.\Atalay, O.\Özekes, M., s. 306).

Dava dilekçesinin davalıya tebliğinde, davalının iki hafta içinde davaya cevap verebileceğinin ihtarının gerektiği HMK’nın 122. maddesinde düzenlendikten sonra aynı süreye “cevap dilekçesini verme süresi” başlıklı 127. maddesinde tekrar yer verilerek “Cevap dilekçesini verme süresi, dava dilekçesinin davalıya tebliğinden itibaren iki haftadır...” şeklinde düzenleme yapılmıştır.

Önemle vurgulanmalıdır ki; HMK’nın 122. maddesinin gerekçesinde de belirtildiği üzere cevap süresi, Kanun tarafından düzenlenmiş kesin bir süre hâline getirilmiştir.

HMK’nın “Süresinde Cevap Dilekçesi Verilmemesinin Sonucu” başlıklı 6100 Sayılı HMK’nın 128/1. maddesine göre; “süresi içinde cevap dilekçesi vermemiş olan davalı, davacının dava dilekçesinde ileri sürdüğü vakıaların tamamını inkâr etmiş sayılır.” Davayı inkar etmiş sayılan davalı, daha sonra ikinci cevap dilekçesi veremez. Zira ikinci cevap dilekçesi cevaba cevap dilekçesine karşı verilir. Cevap dilekçesi vermemiş olan davalının sadece inkar ile yetinmiş olduğu varsayılır ve ön inceleme ile tahkikat aşamasında sadece inkar çerçevesinde savunma yapabilir ve bu yönde ispat faaliyetinde bulunarak delil gösterebilir (Pekcanitez, H.\Atalay, O.\Özekes, M., s. 294-295). Süresinde cevap vermediği için davayı inkar etmiş sayılan davalı, davacının dava dilekçesinde bildirdiği vakıaların doğru olmadığını (inkarı) ispat için karşı delil gösterebilir. Davalı, davayı inkarının karşı delilini göstermek bahanesi ile, yeni vakıalar (mesela zamanaşımı veya borcu ödediğini ileri sürerse, bununla savunmasını genişletmiş olur; bu ise kural olarak yasaktır. Bu halde mahkeme, davacının iddiasının doğru olmadığını ispat için davalının göstereceği delilleri inceleyip, davacının delilleri ile birlikte değerlendirerek varacağı sonuca göre hüküm vermelidir. (Kuru, B.\Arslan, R.\Yılmaz, E.: Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, Ankara 2014, 25. Bası, s. 317).

6100 Sayılı HMK'nın "Ön İncelemenin Kapsamı" başlıklı 137/1. maddesine göre; dilekçelerin karşılıklı verilmesinden sonra ön inceleme yapılır. Mahkeme ön incelemede; dava şartlarını ve ilk itirazları inceler, uyuşmazlık konularını tam olarak belirler, hazırlık işlemleri ile tarafların delillerini sunmaları ve delillerin toplanması için gereken işlemleri yapar, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği davalarda onları sulhe veya arabuluculuğa teşvik eder ve bu hususları tutanağa geçirir.

6100 Sayılı HMK'nın "Ön İnceleme Duruşması" başlıklı 140/5. maddesine göre; ön inceleme duruşmasında, taraflara dilekçelerinde gösterdikleri, ancak henüz sunmadıkları belgeleri mahkemeye sunmaları veya başka yerden getirilecek belgelerin getirtilebilmesi amacıyla gereken açıklamayı yapmaları için iki haftalık kesin süre verilir. Bu hususların verilen kesin süre içinde tam olarak yerine getirilmemesi hâlinde, o delile dayanmaktan vazgeçilmiş sayılmasına karar verilir. Aynı Kanununun 119 ve 121. maddelerinde delillerin gösterilmesinden bahsedilmesine rağmen, 137 ve 140. maddelerinde delillerin sunulmasından ve toplanmasından bahsedilmektedir. Burada vurgulanması gereken husus özellikle 140. maddede "dilekçelerinde gösterdikleri" ibaresinin kullanılmış olmasıdır.

6100 Sayılı HMK'nın 140. maddesinin gerekçesinde belirtildiği üzere taraflar, delil olarak dayandıkları belgeleri dilekçelerine ekleyerek vermek ya da başka yerden getirilecekse, bunu belirtmek zorundadırlar. Şayet taraflar, bu konuda yapmaları gereken işlemleri eksik bırakmışlarsa, tahkikata başlamadan önce, taraflara son kez kısa bir süre verilerek bu eksiklikleri tamamlamaları düşünülmüştür. Taraflar bu şanslarını da doğru kullanamazlarsa, artık tahkikat mevcut delillerle yürütülecek ve tarafların o delile dayanmaktan vazgeçtikleri kabul edilecektir.

Özetle; 6100 Sayılı HMK'nın 119/1-f maddesine göre dava dilekçesinde iddia edilen her bir vakıanın hangi delillerle ispat edileceği, 129/1-e maddesine göre de cevap dilekçesinde savunmanın dayanağı olarak ileri sürülen her bir vakıanın hangi delillerle ispat edileceğinin belirtilmesi gerekir. 6100 Sayılı HMK'nın 137 ve 140. maddelerinde ise; 119 ve 129. maddelerdeki düzenlemenin aksine, delillerin belirtilmesinden değil, tarafların delillerini sunmaları ve delillerin toplanması için gereken işlemleri yapmasından bahsedilmiştir. Buna göre; delillerin dava ve cevap dilekçelerinde belirtilmesi, dilekçelerinde belirttikleri delillerin en geç ön inceleme duruşmasında mahkemeye sunulması, başka bir yerden getirilecek olması halinde delillerin toplanması için gerekli işlemlerin yapılması gerekir. Yani dava ve cevap dilekçelerinin verilmesinden sonra tarafların iddia ve savunmalarını kanıtlayıcı delil bildirmeleri mümkün değildir.

Dilekçelerin teatisi aşamaları bu şekilde net sürelerle bağlı olarak düzenlendikten sonra yasa koyucu, “delil bildirmenin” “süreye” bağlı olduğunu tekrar vurgulayan 145. maddeye yer vermiştir. 6100 Sayılı HMK’nın “Sonradan Delil Gösterilmesi” başlıklı 145/1. maddesine göre; taraflar, Kanunda belirtilen süreden sonra delil gösteremezler. Ancak bir delilin sonradan ileri sürülmesi yargılamayı geciktirme amacı taşıyamıyorsa veya süresinde ileri sürülememesi ilgili tarafın kusurundan kaynaklanmıyorsa, mahkeme o delilin sonradan gösterilmesine izin verebilir.

6100 Sayılı HMK’nın 145. maddesinin birinci cümlesinde de tarafların, Kanunda belirtilen süreden sonra delil gösteremeyecekleri açıkça belirtilmiştir. 145. maddenin ikinci cümlesinde; birinci cümledeki tarafların Kanunda belirtilen süreden sonra delil gösteremeyeceklerine dair olarak getirilen istisnanın dava ve cevap dilekçelerinde hiç delil belirtmeyen, ön inceleme aşamasında da delillerini sunmayan veya toplanması için gerekli işlemleri yapmayan tarafların tahkikat aşamasında delil bildirme haklarının olduğu şeklinde anlaşılması mümkün değildir. 145. maddenin gerekçesinde, “uygulamada, davaların uzamasının temel sebeplerinden birinin de gereksiz yere yeni delil sunulması ve bu konuda taraflara verilen sürelerle uyulmaması olduğunun bilindiği, maddenin ilk fıkrasıyla, Kanunda belirtilen sürelerden sonra, davada yeni delil sunulmasının yasak olduğunun kural olarak benimsendiği, fakat iki istisnanın kabul edildiği, bunun için; yeni delil sunulması talebinin yargılamayı geciktirme amacı taşınamaması veya delilin süresinde sunulmamasının ilgili tarafın kusuru dışında bir sebebe dayanması halinde, hâkimin gerekçesini de belirtmek şartıyla, yeni delil sunulmasına izin verebileceği, bu şekilde delil sunma kuralına istisna getirilmesinin hukuki dinlenme hakkının tabii bir sonucu olduğu” belirtilmiştir.

Tahkikatın amacı, kural olarak delil toplamak değil, delilleri incelemek ve değerlendirmektir; aksi halde tahkikat tamamlanamaz ve yargılama uzar. Bu sebeple 145. maddede belirtilen ve tarafın etki alanı dışında kalan çok özel durumlar dışında, sonradan delil sunulması halinde bu deliller dikkate alınmamalıdır. Keza, tarafların 145. madde şartları oluşmadan sonradan delil sunması ya da kanun yoluna başvururken bu şekilde delilleri dilekçesine ekleyip vermeleri kabul edilmemelidir (Pekcanitez, H.\Atalay, O.\Özkes, M., s. 332-333).

Tüm bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde; 6100 Sayılı HMK’nın sistematığı içinde; tahkikat aşamasına geçilmezden evvel tarafların uyuşmazlıkların çözümü için ileri sürdükleri delillerin daha işin başında belirlenerek

tahkikatın etkin bir şekilde yapılmasının amaçlandığı anlaşılmaktadır. Yargılamanın etkin ve makul bir süre içinde bitirilmesi için delil gösterilmesi dilekçelerin teatisi (dava, cevap, cevaba cevap ve ikinci cevap) aşamasına hasredilmiştir. Buna göre, dilekçelerin teatisi aşamasında herhangi bir delil bildirmeyen davacı veya davalıya ön inceleme duruşmasında delillerini bildirmesi için yeni bir süre verilmesine imkân bulunmamaktadır.

Somut olayda; davacı 24.08.2012 tarihinde boşanma davası açmış, dava dilekçesinde iddialarını ispata yarar herhangi bir delil bildirmemiştir. Davalı ise süresinde verdiği cevap dilekçesi ile delillerini bildirmiş, cevap dilekçesinin davacıya tebliği üzerine davacı cevaba cevap dilekçesi ibraz etmemiştir. Mahkemece 17.01.2013 tarihinde ön inceleme duruşması icra edilip tahkikat duruşmasına geçildikten sonra 07.03.2013 tarihli celse de davacı vekili “Tanıklarımızı bildirdik. Dinlenmesini talep ediyoruz” şeklinde beyanda bulunmuştur.

Yukarıda belirtilen yasal düzenlemeler dikkate alındığında, dava dilekçesinde herhangi bir delil bildirmeyen, sonradan delil gösterilebilmesi için HMK’nın 145. maddesinde belirtilen istisnai hallerin mevcudiyetini de ileri sürmeyen davacının ön inceleme aşamasından sonra bildirdiği tanıkların dinlenmesi mümkün değildir.

Hal böyle olunca, yerel mahkemenin davacı vekilinin dava açarken iddiaları ispata yarayan hiçbir delil sunmadığı gerekçesiyle verdiği davanın reddine dair direnme kararı yerindedir.

SONUÇ: Davacı vekilinin temyiz itirazlarının reddi ile, yukarıda açıklanan sebeplerle direnme kararının ONANMASINA, gerekli temyiz ilam harcı peşin alındığından başkaca harç alınmasına mahal olmadığına, 1086 Sayılı Hukuk Usulu Muhakemeleri Kanunu’nun 440. Maddesi uyarınca karar düzeltme yolu açık olmak üzere, 16.11.2016 tarihinde oybirliği ile karar verildi.

II. OLAYIN ÖZETİ

Olay, boşanma davasında delillerin ibrazına ve gösterilmesine ilişkindir⁴. Dava konusu olayda davacı taraf, açmış olduğu boşanma davasının dava dilekçesinde herhangi bir delil bildirmemiş; buna karşılık davalı taraf süresi içerisinde delillerini cevap dilekçesinde belirtmiştir. Ön inceleme aşaması tamamlanıp tahkikat duruşmasına geçildiğinde, davacı taraf bu sefer tanık dinletme talebinde bulunmuştur. Karardan anlaşılana davacı taraf, boşanma davasını 24.08.2012 tarihinde açmış; diğer taraf da boşanmak istemesine rağmen, boşanma davası *-sırf davacı tarafın dava dilekçesinde delil göstermemesi ve ardından tahkikat aşamasında tanık deliline dayanmak istemesi sebebiyle-* 16.11.2016 tarihinde Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun direnme kararını onamasıyla birlikte, *-yerel mahkeme boşanma davasının reddine de karar vermiş olduğundan-* taraflar boşanamamışlardır⁵.

⁴ İnceleme konusu kararda, uyuşmazlık konusunun ağırlıklı olarak boşanma davalarında tanık delilinin gösterilmesine ilişkin olduğu tespit edilebilir. Bununla birlikte inceleme konumuzu *delillerin gösterilmesi ve ibrazı* oluşturmaktadır. İlk olarak, Kanun tanık delilinin *gösterilmesi* (HMK m. 240) terimini tercih ederken, belgelerin *ibrazı* (HMK m. 217) terimini tercih etmektedir. Dolayısıyla delillerin *ibrazı* ve *gösterilmesi* terimleri arasında teknik bir farklılığın olduğu açıktır. İkinci olarak, Kanun'un sistematigi içerisinde tarafların dava ve cevap dilekçeleri ile birlikte delillerini *göstermeleri* (HMK m. 145), kural olarak ön inceleme aşamasında hâkimin de katkısı ile *delillerin toplanması*, mümkün ise tarafların dilekçeleri ile birlikte ellerinde bulunan delilleri *sunmaları* ve *belgeleri ibraz etmeleri* (HMK m. 137/1) kabul edilmektedir. Bu yönüyle delillerin *gösterilmesi*, *toplanması*, *ibrazı* ve hatta tahkikat aşamasında bunların *değerlendirilmesi* kavramları ayrı teknik anlamlar içermektedir. Bununla birlikte çalışmamızda sadece *delillerin -özellikle dilekçelerin teatisi aşamasında- gösterilmesinden* değil, aynı zamanda *delillerin ibrazından* da bahsedilmiş olmasının sebebi, inceleme konusu yaptığımız Yargıtay kararında ve bu çerçevede incelenen yargı kararlarında, herhangi bir ayırım yapılmaksızın genel olarak *delilin gösterilmesi ve ibrazından* hareket edilmiş olmasıdır. Nitekim Yargıtay kararlarının çoğunda Kanun'un tercih ettiği bu teknik kavramlar yerinde kullanılmamakta; genel olarak delillerin *belirtilmesi*, *gösterilmesi*, *ibrazı*, *toplanması* gibi kavramlar birbirinin yerine *-bazen de-* hatalı olarak kullanılmaktadır. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde üzerinde durulacak olan yargı kararlarında ilkesel birtakım genel değerlendirmelerin bu iki teknik kavramı da içine alacak şekilde yapıldığı gözlemlenebilecektir. Bu sebeple de çalışmamızın başlığında *delillerin gösterilmesi ve ibrazı* kavramlarına birlikte yer verilmesi tercih edilmiştir.

Delillerin ibrazı ve gösterilmesi terimlerinin birbiri ile ilişkisi ve farkları yönünden bkz. **Erdönmez**, Güray: "Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na Göre Delillerin Gösterilmesi ve İbrazı", İstanbul Barosu Dergisi, C. 87, S. 5, 2013, s. 15 vd.

⁵ Hukuk sistemimizde boşanma davalarının oldukça uzun sürmesi, yargı sisteminin temel sorunlarından birisidir. Bu durum karşısında sırf davacı tarafın dava dilekçesinde delille-

III. MERCİLERİN ÇÖZÜM TARZI

İzmir 14. Aile Mahkemesi: Yerel Mahkemece, davacı vekilinin dava açarken iddialarını ispata yarayan hiçbir delil sunmaması durumunda sonradan bir kısım delillerin bildirilmiş olmasının, HMK hükümlerine aykırı olduğunu belirtilerek evlilik birliğinin temelinden sarsıldığını gösterir ve boşanmayı gerektirir şekilde davalının kusurundan kaynaklanan bir geçimsizliğin kanıtlanamadığı gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiştir.

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi: Temyiz incelemesini yapan Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, ön inceleme duruşmasında hâkimin, tarafların iddia ve savunmaları çerçevesinde anlaştıkları veya anlaşmadıkları hususları tek tek belirleyip uyuşmazlık konularını tespit etmesi gerektiği gerekçesine dayanarak bu aşamadan önce tarafların delillerini ve özellikle tanıklarını bildirmesinin beklenemeyeceğini belirterek davacı tarafın tanık dinletilmesi talebini HMK m. 27 hükmüne uygun bulmuştur. Davacı tarafa hukukî dinlenilme hakkının sağlanması amacıyla da, yerel mahkemenin davacı tarafın tanıklarını dinlemeden hüküm kurmasını hukuka aykırı bularak yerel mahkeme kararını oyçokluğuyla bozmuştur.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu: HMK'nın sistematığı içerisinde, tahkikat aşamasına geçilmeden önce tarafların uyuşmazlıklarının çözümü için ileri sürdükleri delillerin daha işin başında belirlenerek tahkikatın etkin bir şekilde yapılmasının amaçlandığını; yargılamanın etkin ve makûl bir süre içinde bitirilmesi için delil gösterilmesinin, dilekçelerin teatisi (dava, cevap, cevaba cevap ve ikinci cevap) aşamasına hasredildiğini; buna göre, dilekçelerin teatisi aşamasında herhangi bir delil bildirmeyen davacı veya davalıya ön inceleme duruşmasında delillerini bildirmesi için yeni bir süre

---

rini göstermemesi, ardından tahkikat aşamasında tanık dinletme talebinin reddedilmiş olması sebebiyle dava konusu olayda 4 yıllık bir sürecin sonunda dahi, sadece yargılama kurallarının hatalı uygulanması sebebiyle *-hele ki, her iki taraf da boşanmayı istemesine rağmen-* boşanma davasının reddine karar verilmesi maddî hukukun şekli hukuka fedâ edilmesi gibi yorumlanabilir. Kanaatimizce böyle bir yorum yapılırken genellikle yargılama hukuku kurallarının yapısı gözardı edilmektedir. Zira yargılama kuralları açısından kanunîlik ilkesinin geçerli olması, keyfilik önüne geçmekte; yargısal her kuralın, temelini Anayasa'da güvence altına alınan hak arama özgürlüğüne dayandırması böyle bir yoruma engeldir. Bu sebeple öncelikle tarafların ve mahkemelerin yargısal kuralları gözardı etmemesi, bu kurallara uygun davranması gerekir. Aksi hâlde, yani uygulama Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na uyum sağlamadığı sürece, inceleme konusu olayda olduğu gibi her zaman "maddî hukukun, şekli hukuka fedâ edilmesi" şeklinde yorumlanabilecek kararlara rastlanabilecektir.

verilmesine imkân bulunmadığını; bu çerçevede somut olayda da, davacının 24.08.2012 tarihinde boşanma davası açmış olduğunu ve dava dilekçesinde iddialarını ispata yarar herhangi bir delil bildirmemiş bulunduğunu; davalının ise, süresinde verdiği cevap dilekçesi ile delillerini bildirmiş olduğunu; cevap dilekçesinin davacıya tebliği üzerine davacının cevaba cevap dilekçesinde de delil ibraz etmediğini; Mahkemece 17.01.2013 tarihinde ön inceleme duruşması tamamlanıp tahkikat duruşmasına geçildikten sonra 07.03.2013 tarihli celsede davacı vekilinin “Tanıklarımızı bildirdik. Dinlenmesini talep ediyoruz” şeklinde beyanını dikkate aldığını; oysa ki, olayda HMK m. 145 hükmünün de şartlarının oluşmadığını; bu sebeple de davacının ön inceleme aşamasından sonra bildirdiği tanıkların dinlenmesinin mümkün olmadığını belirterek yerel mahkemenin davanın reddi yönünde verdiği hükmün ve direnme kararının hukuka uygun olduğuna karar vermiştir.

IV. ÇÖZÜMLENMESİ GEREKEN HUKUKİ PROBLEM

Çözümlemesi gereken hukukî problem, boşanma davalarında tarafların hangi aşamada delillerini göstermeleri ve ibraz etmeleri gerektiğinin belirlenmesi hususunda toplanmaktadır. Zira inceleme konusu kararda Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, tahkikat aşaması tamamlanmadan tarafların delil bildirme hakkının sınırlanamayacağına dayanmış; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ise, aksi yönde yerel mahkemenin direnme kararını haklı bulmuştur. Bu yönüyle Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, önemli bir içtihat değişikliğine gitmiştir. Zira aşağıda yer verileceği üzere, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi’nin, bugüne kadar aksi yönde verdiği çok sayıda içtihat bulunmaktaydı.

V. KONUNUN İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRME

A. İnceleme Konusu

Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun yürürlüğe girdiği 2011 yılından bu yana gerek yerel mahkemelerde gerekse Yargıtay’da boşanma davalarında delillerin ne zamana kadar gösterileceği ve ibraz edileceği konularında Kanun’daki düzenlemelere taban tabana zıt içtihatlarla rastlanmaktaydı. Özellikle Yargıtay 2. Hukuk Dairesi’nin de içtihatları çerçevesinde mahkemeler, genellikle boşanma davalarında HMK’nın benimsemiş olduğu delillerin gösterilmesi ve ibrazı konusundaki kurallara riayet etmeden, ön inceleme aşamasının tamamlanmasından sonra dahi *-HMK m. 145 kuralının koşullarını uygulamadan-* delil gösterilmesine imkân vermekteydi. Öyle ki, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi’nin çok açık şekilde boşanma davalarında,

HMK'nın delillerin gösterilmesine ve ibrazına ilişkin kuralların *uygulanmayacağı*ni ilkesel olarak benimsediğini belirten içtihatları bulunmaktaydı⁶. Bununla birlikte Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, son zamanlarda Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun delillerin gösterilmesine ve ibrazına ilişkin kuralları aynı şekilde boşanma davalarına da uygulayan içtihatlar vermeye başlamıştır. İnceleme konusu karar, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun bu konudaki yaklaşımını yansıtan önemli bir içtihattır. Dolayısıyla çalışmamız, her ne kadar inceleme konusunun odağına söz konusu bu içtihatı temel almışsa da, aşağıda özellikle HMK'nın yürürlüğe girmesinden bu yana boşanma davalarında konunun nasıl bir gelişme gösterdiği ortaya konulacaktır.

Bu çerçevede öncelikle HMK'nın benimsemiş olduğu delillerin gösterilmesi ve ibrazı konusundaki sistematığı ortaya koyacağız; ardından, Kanun'un yürürlüğe girmesinden bu yana Yargıtay kararlarındaki benimsenen görüşlerin gelişimini inceleyeceğiz ve nihâyetinde inceleme konusu yaptığımız karardaki içtihat değişikliğini değerlendireceğiz.

B. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Delillerin Gösterilmesi, İbrazı ve Değerlendirilmesi Konusunda Benimsediği Sistem

1. Delillerin Gösterilmesi ve İbrazı

a. Kural: Delillerin Dava ve Cevap Dilekçelerinde Gösterilmesi ve İbrazı

Yargılama sürecinde ispat faaliyeti, geçmişte yaşanan uyuşmazlığa ilişkin vakıaları hâkimin gözünde canlandırma amacına hizmet eder. Bu canlandırma faaliyetinin gerçekle uyuşması içinse uyuşmazlığı yansıtan bilgi kaynaklarının, delillerin bir an önce yargılamaya getirilmesi gerekir. Bu sebeple, öncelikle davacı taraf dava dilekçesinde, iddia ettiği her bir vakıanın hangi delillerle ispat edileceğini açıkça belirtmelidir (HMK m. 119/1, f). Davacının genel ifadelerle delillerini belirtmesi yeterli olmayıp, hangi delillere dayandığı açıkça dava dilekçesinden anlaşılmalıdır⁷. Taraflar tek tek uyuşmazlık konusu vakıaların hangi delillerle ispatlanacağını belirttikten sonra, bu çerçevede bir ispat faaliyeti yürüteceklerdir. Bu kapsamda davacı her bir temel vakıanın ardından onu hangi delillerle ispat edeceğini açıkça

⁶ Bu içtihatlara aşağıda ayrı bir başlık altında değinilecektir.

⁷ **Bolayır**, Nur: Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanmasında Tarafların ve Hâkimin Rolü, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2014, s. 224; **Pekcanitez**, Hakan: Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku, 15. Bası, İstanbul 2017, s. 1138.

yanına yazabilir veya vakıaları ve delilleri ayrı ayrı belirttikten sonra kaç numaralı vakıanın hangi delille ispat edebileceğine dair bir liste verebilir⁸. Bu durum aynı zamanda somutlaştırma yükünün de bir gereğidir (HMK m. 194)⁹. Bu kapsamda örneğin hangi belgelere dayanıldığı, tanık dinletme talebi¹⁰, bilirkişi ve keşif talepleri tarafların dilekçelerinde belirtilmelidir. Dava dilekçesinde delillerin gösterilmemesinin yaptırımının ne olacağı, Kanun'da açıkça yer almamakla birlikte, bu durumda taraflara süre verilmesi gerektiği; taraflar, bu sürede hâlen delillerini sunmazlar ise aleyhe hükümle karşılaşma riski altında kalacakları kabul edilir¹¹. Dolayısıyla davacının dava dilekçesinde dayandığı vakıaları ispata elverişli şekilde somutlaştırmaması hâlinde hâkimin davayı aydınlatma ödevi çerçevesinde bu eksikliğin giderilmesi için ön inceleme aşamasında süre vermesi gerektiği genel olarak kabul edilmektedir¹².

Davacı, dilekçesinde gösterdiği ve kendi elinde bulunan belgelerin asıllarını ve davalı sayısından bir fazla sayıda örneğini veya sadece örneklerini dava dilekçesine ekleyerek mahkemeye vermek zorundadır (HMK m. 121). Aynı zamanda davacı dava dilekçesinde delil olarak gösterdiği başka yerlerden getirilecek belgeler ve dosyalar için bunların bulunabilmesini sağlayıcı

⁸ **Özekes**, Muhammet: “HMK Bakımından Dava Dilekçesinde Eksiklik Halinde Yapılması Gereken İşlemler”, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayı, C. 16, 2014, (Dava Dilekçesinde Eksiklik), s. 276; **Pekcanitez**, Pekcanitez Usûl, s. 1138.

⁹ Bu konuda bkz. **Erdönmez**, s. 16-17; **Pekcanitez**, Pekcanitez Usûl, s. 1139; **Yardımcı**, Taner Emre: Hukuk Yargılamasında Somutlaştırma Yükü, Oniki Levha, İstanbul 2017, s. 103-104.

¹⁰ Tarafların, dava ve cevap dilekçelerinde sadece tanık deliline dayandıklarını belirtmeleri yeterlidir; tanıkların isimleri ve adresleri yani tanık listesi sonradan mahkemeye bildirilecektir. Bu konuda bkz. **Arslan**, Ramazan/**Yılmaz**, Ejder/**Taşpınar** Ayvaz, Sema: Medenî Usul Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara 2016, s. 317; **Kuru**, Baki: İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medenî Usul Hukuku Ders Kitabı, Yetkin Yayınları, Ankara 2017, s. 167; **Yardımcı**, s. 124-125.

¹¹ Bu konuda ayrıntı için bkz. **Özekes**, Dava Dilekçesinde Eksiklik, s. 285-297; **Erdönmez**, s. 16-17. Bu durumda hâkimin tarafa kesin süre vereceği konusunda bkz. **Tanrıver**, Süha: Medenî Usûl Hukuku, Cilt 1, Temel Kavramlar ve İlk Derece Yargılaması, Yetkin Yayınları, Ankara 2016, s. 629.

¹² **Pekcanitez**, Pekcanitez Usûl, s. 1139. Buna karşılık bu eksikliğin hâkim tarafından tamamlanmasının medenî yargılama hukukunun yapısında aykırı düşeceği gerekçesiyle hâkimin bu durumda kesin süre vermemesi, davayı reddetmesi hakkındaki görüş için bkz. **Bolayır**, s. 223.

açıklamalar yapmalıdır¹³. Davacı taraf, dava dilekçesinde delil olarak dayandığı belgeleri göstermekle birlikte, bunları dilekçesinin ekinde mahkemeye ibraz etmemişse veya başka yerlerden getirtilecek belgeler hakkında gerekli açıklamayı yapmamışsa, bu durumda ön inceleme aşamasında davacıya bu eksikliklerini tamamlayabilmesi için iki haftalık kesin süre verilecektir (HMK m. 140/5). Ancak ön inceleme aşamasında verilecek bu iki haftalık süre, davacının *yeni delil gösterebilmesi için değil*, dava dilekçesinde gösterilen ancak mahkemeye dilekçeyle birlikte ibraz edilmeyen belgeler içindir¹⁴.

Davacı için dava dilekçesinde delillerin gösterilmesi ve ibrazı konusunda benimsenen temel ilkeler, benzer esaslarla davalı açısından da cevap dilekçesi açısından geçerlidir. Davalı, cevap dilekçesinde savunmasının dayanağı olarak ileri sürdüğü vakıaların her birinin hangi delillerle ispat edileceğini açıkça belirtmeli, yani somutlaştırmalıdır (HMK m. 129/1, e). Bu durum davalı açısından da, somutlaştırma yükünün (HMK m. 194) gereğidir¹⁵. Davalının da, cevap dilekçesinde savunmasını dayandırdığı vakıaların her birinin hangi delillerle ispat edileceğini belirtmemesi hâlinde, bu durumun yaptırımı açıkça Kanun'da düzenlenmemektedir. Ancak davalı tarafa da, ön inceleme aşamasında hâkim tarafından kesin süre verilerek bu eksikliği gidermesi genellikle kabul edilmektedir¹⁶. Nitekim Yargıtay'ın içtihatları ve uygulama da, bu durumda hâkim tarafından davalıya süre

¹³ Bu konuda bkz. **Bolayır**, s. 225-226; **Pekcanitez**, Pekcanitez Usûl, s. 1144; **Tanrıver**, s. 629.

¹⁴ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 140/5 hükmünün sadece belge delili için getirilmiş olduğunu, bu sebeple de tanık deliline maddede belirtilen süre sınırlamasına tâbi olmadan başvurulabileceğini içtihat etmekteydi. Bu sebeple Yargıtay 2. Hukuk Dairesi eski tarihli içtihatlarına göre, taraflar tahkikat aşamasında dahi, daha önce belirtmemiş olmalarına rağmen tanık deliline başvurabilirler, tanık listesi vererek tanık dinletebilirlerdi: "... Ön inceleme duruşmasında Hukuk Muhakemeleri Kanununun 140/5. maddesi uyarınca davalı-karşı davacıya verilen kesin mehil, tanık delili dışında, belge niteliğindeki delillerle ilgilidir. Bu mehil, tanık bildirme hakkını düşürmez. Davacı-karşı davalı erkek, tahkikat aşamasında verdiği 16.07.2013 tarihli dilekçesinde tanıklarının isim ve adreslerini mahkemeye bildirmiştir. Mahkemece, davalı-karşı davacının gösterdiği tanıkların dinlenmesi için gerekli avansın usulünce istenmesi (HMK.m.324) avans yükümlülüğünü yerine getirmesi halinde, gösterdiği tanıkların usulünce çağrılıp dinlenmesi ve tüm deliller birlikte değerlendirilerek hasil olacak sonucuna göre karar verilmesi gerekir. Açıklanan yönde işlem yapılmadan, eksik inceleme ile hüküm kurulması doğru bulunmamıştır..." **2. HD, 16.12.2015, 23725/24134**. Oysa ki, tarafların dinlenecek tanıkların isim ve adreslerini yani tanık listesini sonradan ibraz edebilmeleri mümkünse de, bunun için davacı tarafın dava dilekçesinde ve davalı tarafın cevap dilekçesinde tanık deliline dayanmış olmaları gerekir (**Pekcanitez**, Pekcanitez Usûl, s. 1146).

¹⁵ **Pekcanitez**, Pekcanitez Usûl, s. 1238.

¹⁶ **Pekcanitez**, Pekcanitez Usûl, s. 1238; **Tanrıver**, s. 664.

verilmesi gerektiği yönünde gelişmiştir. Aşağıda inceleyeceğimiz Yargıtay 2. Hukuk Dairesi kararlarında *-inceleme konumuz Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararının verildiği 2016 yılına kadar-*, böyle bir durumda tahkikat aşamasında dahi, davalı tarafa süre verilebileceğinin kabul edilmekte olduğu tespit edilecektir.

Davalı taraf da, aynı davacı gibi cevap dilekçesinde gösterdiği ve kendi elinde bulunan belgelerin asıllarını ve davacı sayısından bir fazla sayıda örneğini veya sadece örneklerini cevap dilekçesine ekleyerek mahkemeye vermeli; başka yerden getirtilecek belge ve dosyalar için de bunların bulunabilmesini sağlayıcı açıklamalar yapmalıdır (HMK m. 129/2, 121) .Yine aynı dava dilekçesinde olduğu gibi davalı taraf, cevap dilekçesinde delil olarak dayandığı belgeleri göstermekle birlikte, bunları dilekçesinin ekinde mahkemeye ibraz etmemişse veya başka yerlerden getirtilecek belgeler hakkında gerekli açıklamayı yapmamışsa, bu durumda ön inceleme aşamasında davalı tarafa bu eksikliklerini tamamlayabilmesi için iki haftalık kesin süre verilecektir (HMK m. 140/5). Ancak burada da, davalıya ön inceleme aşamasında *-cevap dilekçesinde dayanmadığı- yeni bir delili gösterme hakkı tanınmamakta*, sadece cevap dilekçesinde gösterilen belgelerin ibrazı konusundaki eksiklikler tamamlanmaktadır.

Kısaca ve özetle, medenî yargılama sistemimizde *yazılı yargılama usûlünde*, deliller kural olarak dava ve cevap dilekçesi ile birlikte gösterilir ve ibraz edilir¹⁷. Kanunkoyucu, olabildiğince uyuşmazlığa ilişkin delillerin davanın başında açıklanmasını, belirlenmesini, hatta mümkün ise ibrazını (HMK m. 119, 129); ibraz edilemiyorsa da bu konuda tarafların bilgi vermesini (HMK m. 121) amaçlamıştır. Dolayısıyla kural, delillerin dilekçelerin teatisi aşamasında gösterilmesi ve ibrazıdır.

b. İstisna: Dilekçelerin Teatisi Aşamasından Sonra Delil Gösterilmesi

Delillerin gösterilmesi ve ibrazı konusundaki genel kuralın, dilekçelerin teatisi aşaması olduğunu belirttik. Buna göre davacı dava dilekçesinde (HMK m. 119/1, f), davalı da cevap dilekçesinde (HMK m. 129/1, e) dayan-

¹⁷ Bununla birlikte öğretilerde savunulan görüş, tarafların delil gösterme hakkının dava ve cevap dilekçesiyle birlikte değil, dilekçelerin değişimi aşamasının tamamlanmasına kadar geçerli olması gerektiği yönündedir. Zira taraflar replik ve düplik dilekçelerinde *-iddia ve savunmanın değiştirilmesi/genişletilmesi yasağı henüz başlamadığından-* vakıaları değiştirip, genişletebileceğinden bu süreçte herhangi bir sınırlamaya da tâbi olmadan ispat hakkı gereğince delil gösterebilmelidirler. Bu konuda bkz. **Bolayır**, s. 227-228; **Erdönmez**, s. 22.

dığı vakıalara ilişkin delillerini göstermeli ve dayandıkları her bir vakianın hangi delillerle ispat edileceğini tek tek somutlaştırmalıdır (HMK m. 193). Bu durumda, dilekçelerin teatisi aşamasında tarafların delillerini göstermeleri ve hatta mümkünse bu delilleri dilekçelerine de eklemiş olmaları gerekir. Dolayısıyla medenî yargılama sisteminde ispat hakkı ve delil sunma hakkı, sınırsız bir hak değildir¹⁸. Özellikle usûl ekonomisi ve teksif ilkesi gereğince delilleri yargılamaya getirme hakkının da birtakım sınırlamaları bulunur.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu, bu esası benimsediği için yine kural olarak *ön inceleme* ve *tahkikat* aşamasında *kural olarak* tarafların yeni delil göstermesi, yeni bir delile dayanması mümkün değildir¹⁹. Dolayısıyla ön inceleme aşamasında, herhangi bir koşul aranmaksızın yeni delil gösterilmesi söz konusu olamayacak; *ancak* önceden (dava ve cevap dilekçelerinde) gösterilen belgelerin ibrazı, mahkemeye sunulması için birtakım önlemler alınabilecektir²⁰. Zira ön inceleme duruşmasında, taraflara dilekçelerinde gösterdikleri, ancak henüz sunmadıkları belgeleri mahkemeye sunmaları veya başka yerden getirtilecek belgelerin getirtilebilmesi amacıyla gereken açıklamayı yapmaları için iki haftalık kesin süre verilir (HMK m. 140/5). Kuraldan anlaşılacağı üzere bu aşamada toplanacak deliller, tarafların daha önce dilekçelerinde dayandıkları, ancak henüz mahkemeye ibraz edilmemiş olan *belgelerdir*²¹. Öğretide ve bazı Yargıtay içtihatlarında²², bu maddenin

¹⁸ Oysa ki, aşağıda incelenecek olan Yargıtay 2. Hukuk Dairesi kararlarında ispat ve delil sunma hakkının herhangi bir süre sınırlamasına tâbi olmadan kullanılabilmesi yönünde hatalı bir izlenim oluşturulmaktadır. Anayasa’da güvence altına alınan temel hakların dahi sınırsız bir şekilde kullanılması mümkün değilken, yargılama sürecini yöneten, yönlendiren delil ikame etme ve ispat hakkının herhangi bir süre sınırlamasına tâbi olmaması *-hele ki açık HMK hükümlerine rağmen-* mümkün değildir.

¹⁹ **Özekes**, Muhammet: Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku, 15. Bası, İstanbul 2017, s. 1291.

²⁰ Bu konuda bkz. **Atalay**, Oğuz: Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku, 15. Bası, İstanbul 2017, s. 1758; **Budak**, Ali Cem/**Karaslan**, Varol: Medenî Usul Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara 2017, s. 197; **Özekes**, Pekcanitez Usûl, s. 1291; **Erdönmez**, s. 31-32; **Ulukapı**, Ömer/**Yardımcı**, Taner Emre: “6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Sonradan Delil Gösterilmesi”, (Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayı), C. 16, 2014, s. 488-489; **Yılmaz**, Ejder: Hukuk Muhakemeleri Şerhi, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2013, s. 891.

²¹ **Atalay**, Pekcanitez Usûl, s. 1758. Öğretide bazı yazarlar, HMK m. 140/5 hükmünün sadece *belge* delili açısından değil, dilekçelerinde belirtmemiş olsalar dahi, tarafların ilk defa ön inceleme duruşmasında daha önce dayanmadıkları *tüm delillerin* ibrazını talep edebileceklerini kabul eder (bkz. **Umar**, Bilge: Hukuk Muhakemeleri Şerhi, Yetkin Yayınları, Ankara 2014, s. 433; **Yılmaz**, s. 891). Buna karşılık öğretide haklı olarak belirtildiği üzere, bu aşamada sadece tarafların daha önce dilekçelerinde gösterilen delil-

tanık dahil tüm deliller için uygulanabileceğini belirtilmektedir. Bununla birlikte maddenin lafzına bakıldığında, açıkça *belge* delilinden bahsedildiği görülmektedir²³.

İspat hakkının ve delil sunma hakkının süreyle sınırlandırılmış olmasının, *birinci istisnası*, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 145. maddesinde düzenlenir²⁴. Madde, öncelikle "Taraflar, Kanunda belirtilen süreden sonra delil gösteremezler." şeklindeki düzenlemesi ile temel kuralı ortaya koymaktadır (HMK m. 145/1, 1. cümle). Ardından ise, iki istisnaî durumda tarafların sonradan delil göstermesine imkân tanımaktadır: (i) delilin sonradan ileri sürülmesi, yargılamayı geciktirme amacı taşııyorsa veya (ii) delilin, süresinde ileri sürülemediği tarafın kusurundan kaynaklanmıyorsa, sonradan gösterilen delilin de kabul edilmesine mahkeme izin verebilecektir (HMK m. 145/1, 2. cümle)²⁵. Burada sonradan ibraz edilmek istenen belgelerin, dava-

---

lerin ibrazı için söz konusu tedbirler alınacaktır. Aksi hâlde, kanunkoyucunun gerçeğin ortaya çıkarılması ve ispat hakkına yönelik menfaat ile usûl ekonomisine yönelik menfaati dengelemesindeki amaç anlamsız kalır. Kanun'un açık ifadesi de, bu şekilde bir yoruma engel niteliktedir (*bu konuda bkz. Bolayır*, s. 234-235; *Erdönmez*, s. 32-33; *Ulukapı/Yardımcı*, s. 489).

Bununla birlikte Yargıtay, ön inceleme aşamasında uyuşmazlık konusu vakıaların tepsi-tiyle birlikte, tarafların daha önce dilekçelerinde göstermemiş olduğu tanık beyanlarına da başvurabilecekleri görüşünde idi. Bu konuda bkz. **2. HD, 3.7.2013, 6356/18904** (Kazancı İBB); **2. HD, 5.12.2012, 9119/29279** (Kazancı İBB). Hatta Yargıtay, bu kararlarında ön inceleme aşamasında henüz uyuşmazlık konusu vakıalar tespit edilmeden, tarafların dilekçeleri ile birlikte tanıkları bildirmesini beklemenin, tarafların ispat etme haklarını zedeleyeceği görüşünden yola çıkar (Öğretide benzer yönde görüş için bkz. *Erdönmez*, s. 24-25; *Yılmaz*, s. 1191).

²² *Umar*, s. 433; *Yılmaz*, s. 891. Yargıtay da HMK m. 140/5 hükmünün tanık dâhil tüm deliller için uygulanabileceğini içtihat etmekteydi. Bu konuda bkz. **2. HD, 5.12.2012, 9119/29279** (Kazancı İBB); **2. HD, 15.4.2013, 2012-25321/10648** (Kazancı İBB); **2. HD, 3.7.2013, 6356/18904** (Kazancı İBB); **2. HD, 11.12.2013, 16048/29319** (Kazancı İBB); **8. HD, 27.2.2015, 2014-21455/5326** (Kazancı İBB); **21. HD, 5.12.2012, 16743/22172** (Kazancı İBB).

²³ *Erdönmez*, s. 31-33; *Kuru*, Baki/*Budak*, Ali Cem: "Hukuk Muhakemeleri Kanununun Getirdiği Başlıca Yenilikler", (İBD), C. 85, S. 5, 2011, s. 16; *Pekcanitez*, Pekcanitez Usûl, s. 1326; *Ulukapı/Yardımcı*, s. 489.

²⁴ Bu konuda bkz. *Atalay*, Pekcanitez Usûl, s. 1760.

²⁵ Öğretide de haklı olarak belirtildiği üzere, HMK m. 145 hükmü tüm delil türleri için geçerlidir ve bu anlamda örneğin, sonradan tanık dinletilmesi talebinin de HMK m. 145 çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir (bkz. *Yılmaz*, s. 906). Yargıtay da, bu madde hükmünün sadece *belgeler* için değil, *tanık delili* için uygulanabileceğini kabul etmektedir. Bkz. **11. HD, 13.6.2014, 5534/11388** (Kazancı İBB).

nın başından beri tarafın hâkimiyet alanında bulunması ile sonradan elde edilmesi arasında, maddenin uygulama alanı bulması açısından fark bulunmadığı kabul edilir²⁶. Bununla birlikte delilin sonradan gösterilmesi talebi, yargılamayı geciktirme amacı taşımasa veya karşı tarafın kusurundan kaynaklanmasa dahi, birtakım sınırlamalara tâbidir²⁷. Örneğin, yeni delil gösterilmesi *-ve devamında ibrazı-* eğer yeni bir vakıanın yargılamaya getirilmesine sebep oluyorsa, bu durum iddianın ve savunmanın değiştirilmesi/genişletilmesi yasağına takılacaktır²⁸. Kısacası, HMK m. 145 hükmü, dilekçelerin değişimi aşamasından sonra, tahkikat sona erinceye kadar tarafların daha önceden gösteremedikleri delilleri yargılamaya getirmelerine hizmet etmektedir. Bu yönüyle HMK m. 145 kuralı, yargılama prosedüründe *delile erişim hakkı, delil gösterme hakkı* ve dolayısıyla *ispat hakkının* önemli bir güvencesidir.

Delil sunma hakkının ve dolayısıyla delillerin dilekçelerin teatisi aşamasında gösterilmesinin *ikinci istisnası*, HMK m. 139 kuralıdır. Buna göre, ön inceleme duruşmasına karşı tarafın gelmemesi hâlinde diğer taraf, herhangi bir sınırlamaya tâbi olmadan iddia ve savunmasını değiştirebilir veya genişletebilir. Bu durumda, duruşmaya gelmeyen tarafın, yapılan işleme itiraz hakkı bulunmamaktadır (HMK m. 139/1-2. cümle). Böylece söz konusu istisnâ hüküm gereğince, duruşmaya gelen tarafın, diğerinin yokluğunda yeni vakıalar ileri sürmesi mümkün olduğu gibi, yeni deliller de ortaya koyabilir²⁹.

Delil sunma hakkının ve dolayısıyla delillerin dilekçelerin teatisi aşamasında gösterilmesinin *üçüncü istisnası*, HMK m. 141 kuralıdır. Buna göre tahkikat aşamasında, taraflar karşı tarafın açık rızası veya ıslah yoluyla iddia ve savunmalarını değiştirdikleri veya genişlettikleri takdirde (HMK m. 141/2), o vakıaları ispatlamak için yeni delil gösterebileceklerdir³⁰. Bu çerçevede

²⁶ **Bolayır**, s. 239.

²⁷ Maddede tarafların sonradan delil gösterme taleplerinin yargılamayı geciktirme amacı taşıması veya delilin, süresinde ileri sürülememesinin tarafın kusurundan kaynaklanmasına bağlanması karışıklıklara sebebiyet verebilecek nitelikte olduğu; maddenin revize edilmesi gerektiği yönünde bkz. **Bolayır**, s. 239.

²⁸ **Pekcanitez**, Pekcanitez Usûl, s. 1263; **Kaya**, Cemil/**Akcan**, Recep: “Medeni ve İdari Yargıda İddia ve Savunmanın Genişletilmesi veya Değiştirilmesi Yasağı”, (İÜHFİM), C. LXVII, S. 1-2, 2009, s. 132-133; **Ulukapı/Yardımcı**, s. 485.

²⁹ Bu konuda ayrıca bkz. **Erdönmez**, s. 24; **Pekcanitez**, Pekcanitez Usûl, s. 1319-1320.

³⁰ **Bolayır**, s. 313, 317; **Erdönmez**, Güray: “Hukuk Muhakemeleri Kanunu Bakımından Delillerin İbrazı”, Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı X, Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Değerlendirilmesi (1-2 Ekim 2012 İzmir), Türkiye Adalet Akademisi, Ankara 2012, (Delillerin İbrazı), s. 369.

taraf lar dava ve cevap dilekçelerinde dayanmış olmasalar dahi belge sunabilecek, tanık gösterebilecek veya yemin teklif edebileceklerdir. Bu durumda ise, tarafların HMK m. 145’de öngörülen şartların varlığını ispatlamaları aranmayacaktır³¹.

Kısaca ve sonuç olarak taraflar delillerini dilekçelerin değişimi aşamasında gösterirler, yani somut bir şekilde dilekçelerinde hangi delillere dayanacaklarını belirtirler. Dilekçelerin değişimi aşamasından sonra delil gösterilmesi ise üç istisnâ hükümle sınırlıdır. Bunlar yukarıda değinilen HMK 145, 139 ve 141. madde hükümleridir. Bununla birlikte öğretiler ve birtakım Yargıtay içtihatlarında tanık delili açısından bir ayırım yapılmasının daha doğru olduğu benimsenmektedir. Bu görüşe göre tarafların dava ve cevap dilekçeleri ile birlikte tanık listesi sunma hakkının bulunduğu belirtilmekle, bununla birlikte tarafların bunu ispat hakkına da en iyi şekilde hizmet etmesi için tahkikat aşamasında yapabilecekleri ifade edilmektedir³². Henüz dilekçelerin değişimi aşamasında taraflara tanık listesi ibraz etme zorunluluğunun yüklenmesinin ispat hakkını ihlâl edeceği belirtilmektedir. Nitekim *-aşağıda ortaya konulacağı üzere-* bu yönde Yargıtay 2. Hukuk Dairesi’nin de çok sayıda içtihadı bulunmaktadır. Aşağıda üzerinde duracağımız gibi, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, inceleme konusu yaptığımız Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun içtihadından sonra bu konuda da görüş değişikliğine gitmiştir. Yine de şimdiden belirtmekte fayda bulunur ki, kanaatimizce tarafların dava ve cevap dilekçelerinde tanık deliline hiç dayanmamış olması hâlinde, sonradan tanık listesi verme imkânı bulunmaz.

3. Delillerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi³³

Deliller taraflarca dava ve cevap dilekçelerinde gösterilmek zorunda olmakla birlikte, ön inceleme aşamasında toplanır ve tahkikat aşamasında

³¹ Erdönmez, Delillerin İbrazı, s. 369.

³² Bu konuda bkz. 2. HD, 3.7.2013, 6356/18904 (UYAP BB); 2. HD, 5.12.2012, 9119/29279 (Kazancı İBB). Öğretiler benzer yönde görüş için bkz. Erdönmez, s. 24-25; Yılmaz, s. 1191.

³³ İnceleme konumuzu oluşturan Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararları, doğrudan delillerin gösterilmesi ve ibrazı konularına ilişkin olmakla birlikte; delillerin incelenmesi ve değerlendirilmesi açısından ayrı bir başlık açmamızın sebebi, delillere ilişkin bu süreçlerin -gösterme ile ibraz ve inceleme ile değerlendirme- birbirinden, şüphe götürmeyecek şekilde ayrılması gereğinin vurgulanması amacına yöneliktir. Zira zaman zaman gerek uygulamada gerekse yargı kararlarında tüm bu kavramların -delillerin gösterilmesi, delillerin ibrazı, delillerin incelenmesi ve delillerin değerlendirilmesi- birbiri yerine kullanıldığı tespit edilebilmektedir.

incelenip değerlendirilir³⁴. Ön inceleme aşamasında kanunkoyucu, tahkikatın amacına uygun şekilde yürütülebilmesi, yargılamanın gereksiz yere uzaması, dosyanın zamanında ve gereğince tekemmül edebilmesi, dava dosyasının içinde yer alacak belge ve bilgilerin mümkün olduğunca yer alması için düzenlemeler yapmıştır³⁵. Böylece dava dosyasında tekemmül eden deliller çerçevesinde tahkikat aşamasında tarafların iddia ve savunmalarını dayandırdıklarının vakıaların incelenmesine geçilebilir. Bu yönüyle tahkikatta asıl yapılması gereken ispat ve delillere ilişkin işlemlerdir³⁶. Bu çerçevede tanıklar tahkikat aşamasında dinlenir, yemin tahkikat aşamasında ettirilir, keşfe ve bilirkişiye yine tahkikat aşamasında başvurulur. Böylece tarafların kural olarak dilekçelerinde *gösterdikleri*, en geç ön inceleme aşamasında *ibraz ettikleri* deliller tahkikat aşamasında incelenip değerlendirilerek hüküm sürecine geçilir. Ancak tekrar hatırlatmak gerekir ki, bu aşamada söz konusu delillere başvurulması için öncelikle tarafların dava ve cevap dilekçelerinde hangi vakıaların hangi ispat araçlarıyla ispatlanacağını somutlaştırmaları gerekir. Yoksa önceden somutlaştırılmayan, gösterilmeyen bir delilin ilk defa tahkikat aşamasında taraflarca gösterilmesi ve bu çerçevede o delile başvurulması kural olarak mümkün değildir³⁷.

C. Yargıtay'ın Boşanma Davalarında Delillerin Gösterilmesi ve İbraza Konusundaki İçtihatlarının Gelişimi³⁸

1. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin Boşanma Davaları Açısından Konuya İlişkin Verdiği Önceki Tarihli İçtihatlarının Değerlendirilmesi

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, özellikle 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden bu yana verdiği içtihatlarında HMK'da yer alan delillerin gösterilmesi ve ibrazı konusundaki kuralları genellikle uygulamama eğilimi göstermiştir. İnceleme konusu somut olay bakımından da *-henüz Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararı verilmeden önce-* benzer şekilde, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi örneğin davacı tarafın dava dilekçesinde

³⁴ İnceleme konumuzu oluşturan Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da, bu gerekliliği kararında belirtmektedir: "Tahkikatın amacı, kural olarak delil toplamak değil, delilleri incelemek ve değerlendirmektir".

³⁵ Özekes, Pekcanitez Usûl, s. 1292.

³⁶ Özekes, Pekcanitez Usûl, s. 1333.

³⁷ Bu kuralın istisnalarına *-HMK m. 139, 141 ve 145-* yukarıdaki açıklamalarda değinilmiştir.

³⁸ Yargıtay kararlarında tırnak içerisinde *italik* yazılan yerler, yazarın vurgusudur.

hiç delil göstermemiş olması hâlinde, tahkikat aşamasında dahi delillerin gösterilmesinin mümkün olduğu yönünde içtihatla bulunmuştur. Hatta bundan sonraki başlık altında inceleneceği üzere, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da boşanma davaları açısından benzer yönde içtihatlarla bulunmaktaydı. Bu durumda boşanma davası gibi birtakım dava türleri açısından HMK’da yer alan delillerin gösterilmesi, ibrazı sisteminin uygulanmayacağı yönünde son derece hatalı bir kanaat oluşmaktaydı. Bu durum hukuk sistemimizdeki içtihat birliğini bozduğu gibi, yargılama kurallarının keyfi şekilde uygulanabileceği; hatta “her hâkimin kendine özgü yargılama kuralları ihdâs edebileceği” şeklinde bir eğilim oluşturmaktaydı³⁹. İnceleme konusu Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararı, tüm bu hukuka aykırı kararların ve uygulamanın önünde önemli bir emsal teşkil etmiştir. Bu sebeple, çalışmamızda bu içtihadı kadarki Yargıtay 2. Hukuk Dairesi’nin vermiş olduğu kararlar da değerlendirilecektir ki, bu değerlendirme inceleme konusu Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararının önemini ve bu içtihadı kadarki uygulamanın hukuka aykırılığını ortaya koyacaktır.

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi’nin, taraflardan delil göstermelerinin ancak ön inceleme aşamasında uyuşmazlık noktalarının belirlenmesinden sonra beklenebileceği ve bu sebeple de tahkikat aşamasına kadar tarafların yeni delil gösterebilecekleri ve sunabilecekleri yönünde çok sayıda içtihadı mevcuttur. Oysa ki, yukarıda da değinildiği üzere kural olarak ön inceleme ve tahkikat aşamalarında tarafların dilekçelerinde belirtmedikleri bir delili ilk defa göstermeleri mümkün olmayacaktır. Tarafların bu aşamada yeni delil göstermelerinin ancak istisnaî durumlar ve hükümler çerçevesinde mümkün kılındığı yukarıda incelendi. Buna rağmen Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, yakın bir zamana kadar pek çok kararında tarafların tahkikat aşamasından önce uyuşmazlığa ilişkin delillerini gösterme zorunluluğu bulunmasını, hukukî dinlenilme hakkının ihlâli olarak değerlendirerek HMK sistemine zıt içtihatlar vermekteydi:

“...Mahkemece ön inceleme duruşmasında davanın reddine karar verilmiştir. Tarafların üzerinde anlaşamadıkları ve uyuşmazlığın çözümünde etkili olabilecek çekişmeli hususların ispatı için delil gösterilir. Çekişmeli hususlar ise ön inceleme de belirlenir. Bu hususlar saptanmadan davacıdan delil bildirmesi beklenemez. *Davacıya ön inceleme aşamasında delillerini bildirmesi için süre verilmemesi hukuki dinlenilme hakkını (HMK m. 27) zedeler. Öyleyse davacıya delillerini bildirmesi için süre verilmeli, gösterdiği takdirde toplanmalı ve tüm*

³⁹ Bu ifadeye sıkça, HMK’ya aykırı verilen Yargıtay kararlarının karşıoy gerekçelerinde yer verilmiştir. Örneğin bkz. **HGK, 22.1.2016, 2014-2-433/63 (UYAP BB)**.

*deliller birlikte değerlendirilerek, hasıl olacak sonucuna göre karar verilmelidir. Bu husus nazara alınmadan eksik inceleme ile hüküm kurulması doğru olmamıştır. ...*⁴⁰

“... Dava dilekçesi davalıya 26.11.2013 günü tebliğ edilmiş, davalı süresinde (HMK.m. 127/1) cevap vermemiş, 19.3.2014 günü verdiği dilekçeyle yetki itirazında bulunmuştur. 2.4.2014 tarihli dilekçesi ile de tanıklarını bildirmiştir. Davaya süresinde cevap vermemiş olan davalı, davacının dava dilekçesinde ileri sürdüğü vakıaların tamamını inkar etmiş sayılır. (HMK.m.128) Bu böyle olmakla birlikte *süresinde davaya cevap vermemiş olan davalının dahi, kanunda belirtilen süre içinde olmak koşuluyla delil bildirme hakkı mevcuttur. Delil, çekişmeli hususların ispatı için gösterilir (HMK.m.187). Çekişmeli hususlar ise ön inceleme duruşmasında tespit edilir. (HMK. m. 140/1) Tarafların anlaşmış oldukları ve ayrışmış oldukları hususlar tespit edilmeden delil göstermeleri beklenemez. Şu halde, taraflar kural olarak en geç tahkikatın başına kadar delil gösterebilir ve sunabilirler.*”⁴¹

⁴⁰ **2. HD, 13.4.2016, 2015-26731/7488** (UYAP BB).

⁴¹ **2. HD, 20.02.2015, 2014-17528/2414** (UYAP BB). Benzer yönde bir başka karar için bkz. **2. HD, 28.03.2013, 2012-22296/8523** (UYAP BB). Bu kararda da Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, yukarıdaki esaslar çerçevesinde görüş bildirmiş; ardından yerel mahkeme direnme kararı vermiş; bunun üzerine Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin vermiş olduğu karar doğrultusunda yerel mahkemenin direnme kararını bozmuştur. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nda, karar oyçokluğu ile verilmiş ve karşıoy gerekçesinde haklı olarak şu değerlendirmelere yer verilmiştir: “...Tüm bu açıklamalar ışığında, somut olaya bakıldığında, davada ispat yükünün davacı tarafta olduğu, davalı yanın cevap dilekçesinde HMK'nın 191. maddesinde öngörüldüğü üzere 'karşı ispat' hakkı çerçevesinde herhangi bir delil bildirmede, ön inceleme safhasına geçildikten sonra, gerekli olmadığı halde, delillerinin bildirilmesi için kendisine yapılan yazılı bildirim karşın gerek bu bildirimde verilen kesin sürede ve gerekse de ön inceleme duruşmasında hiçbir delil bildirme cihetine gitmediği anlaşılmalıdır, davanın, salt davacı yanca ikame edilen deliller incelenmek suretiyle karara bağlanmasında yasaya bir aykırılık söz konusu değildir. Bu nedenle, kararın değişik gerekçeyle bozulması yönündeki çoğunluk görüşüne katılamıyorum.” **HGK, 01.07.2015, 2014-2-20/1753** (Karşıoy görüşü; UYAP BB).

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin aynı yönde başka kararları için bkz. “... Davacı ön inceleme duruşmasından önce delil listesini ibraz etmiş, davalı ise cevap süresi geçtikten sonra cevap ve delil listesi sunmuştur, ön inceleme duruşması yapılmış ve tarafların anlaşamadıkları hususlar tespit edilmiştir. Ön inceleme duruşması yapılmadan, tarafların üzerinde anlaşmış oldukları ve anlaşamadıkları hususlar belirlenmeden, tarafların delil ve tanık listesi vermeleri beklenemez. Davalının bildirdiği delillerin toplanması ve sonucu uyarınca karar verilmesi gerekir. ...” **2. HD, 26.09.2013, 8205/22078** (UYAP BB). Yine aynı yönde başka kararlar için bkz. **2. HD, 20.06.2013, 4386/17409** (UYAP BB); **2. HD, 05.12.2012, 9119/29279** (UYAP BB); **2. HD, 14.05.2013, 221/13674** (Ateş, Mustafa: HMK, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yargıtay İlke Kararları, 1. Cilt, Yetkin Yayınları,

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin başka içtihatlarında benzer görüşünü, *tanık delili* açısından sıklıkla vurgulaması da dikkat çekicidir. Zira bu kararlar incelendiğinde, tanık delilinin ancak tahkikat aşamasında gösterilebileceği; taraflar tanık deliline dayanıyorsa, bunu dava ve cevap dilekçelerinde bildirmelerinin gerekli olmadığı yönünde bir eğilimin olduğu sonucuna varılabilmekteydi. Nitekim inceleme konusu kararda da, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin kararından, davacı tarafın dava dilekçesinde delillerini göstermemiş olmasının, ön inceleme ve hatta tahkikat aşamasında ilk defa tanık deliline dayanılmasına engel olmadığı yönünde bir sonuç çıkmaktadır. Bu yönde de çok sayıda Yargıtay 2. Hukuk Dairesi kararına rastlamak mümkündür. Örneğin:

“Dava, 27.07.2012 tarihinde açılmıştır. Mahkemece ön incelemenin duruşmalı yapılmasına ve davalıya delillerini bildirmesi için ihtar gönderilmesine karar verilmiş ve bu ihtar taraflara tebliğ edilmiştir. Davacı ön inceleme duruşmasından önce delil listesini ibraz etmiş, davalı ise cevap süresi geçtikten sonra cevap ve delil listesi sunmuştur, ön inceleme duruşması yapılmış ve tarafların anlaşamadıkları hususlar tespit edilmiştir. Davalı tarafından bildirilen tanıklar, süresinde bildirilmediği gerekçesiyle dinlenmesi talebinin reddine karar verilmiştir. Ön inceleme duruşması yapılmadan, tensiple taraflara, dilekçelerinde göstermiş oldukları ve belge niteliğindeki delilleri sunmaları veya buldukları yerlerle ilgili açıklamada bulunmaları (HMK md. 140/5) için süre verilmesi bu anlamda sonuç doğurmaz. Öte yandan; delil, çekişmeli vakıaların ispatı için gösterilir (HMK md. 187/1). *Ön inceleme duruşması yapılmadan, tarafların üzerinde anlaşmadıkları ve anlaşamadıkları hususlar belirlenmeden, tarafların tanık listesi vermeleri de beklenemez. Bu sebeple süresinde cevap ve delil bildirmeyen davalının, davacının dava dilekçesinde dayandığı vakıaları inkar etmiş olacağına göre, ön inceleme duruşmasından önce bildirdiği tanıkların da bu doğrultuda dinlenmesi gerekirken, eksik inceleme ile hüküm tesisi usul ve yasaya aykırı olup, bozmayı gerektirmiştir.*”⁴².

Ankara 2013, s. 771-772); **2. HD, 24.06.2013, 5419/17728 (Ateş, s. 774); 2. HD, 05.07.2013, 2012-18684/19014 (Ateş, s. 775).**

⁴² **2. HD, 11.12.2013, 16048/29319 (UYAP BB).** Kararın karşıoy görüşünde ise, konuyla ilgili şu değerlendirmeler yapılmıştır: “...Cevap vermemiş olan davalı, savunmasını herhangi bir vakıaya dayandırmış olamayacağı ve sadece davacının dayanağı vakıaların tamamını inkar etmiş durumuna düşeceğinden; bu durumdaki bir boşanma davasında, uyuşmazlık konusu artık davacının dayandığı vakıalar olacaktır. Böyle bir durumda; davalının savunması da buna bağlı olarak, ancak davacının dayandığı vakıaların gerçek olmadığına (çürütülme=karşı ispat) yönelik ispat faaliyeti ile sınırlı olacaktır. Yukarıda da açıklandığı gibi, uyuşmazlık konusu ön incelemede belirleneceğine göre; cevap vermeyen ve daha önce delil bildirmeyen davalının; sadece davanın inkarı ile sınırlı olarak ön inceleme aşamasının sonuna kadar ve duruma göre tahkikat aşamasında (HMK.md.

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin aynı yönde bir başka kararı⁴³, sonradan Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'na taşınmıştır. Kurul, bu dosyada HMK'ya aykırı şekilde Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin buraya kadar belirttiğimiz yöndeki içtihatları ile aynı doğrultuda karar vermiştir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun bu içtihadı⁴⁴ da, hemen aşağıda incelenecektir.

2. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 2016 Yılında Konuya İlişkin Vermiş Olduğu Bazı İçtihatların Değerlendirilmesi ve Bu İçtihatların Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin İçtihatlarına Yansımaları

a. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun İçtihatları

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 2016 yılında vermiş olduğu iki içtihatla yukarıdaki gelişime zıt bir görüş benimsemiş olduğunu göstermiştir. Bu kararlardan ilki 26.11.2016 tarihinde vermiş olduğu ve inceleme konumuzu

---

143-183 da delil bildirme ve bunların toplanmasını talep etme hakkına sahip olduğunun kabulü gerekir. Buna karşılık açıklanan duruma düşmüş olan davalı; davacıya yönelik farklı bir vakıanın varlığını ileri süremeyecek ve bunun ispat faaliyetinde de bulunamayacaktır..." **2. HD, 11.12.2013, 16048/29319** (Karşıoy görüşü/UYAP BB).

Benzer yönde daha yeni tarihli bir başka karar için bkz. "... Davalının ön inceleme duruşmasında yaptığı delil bildirme talebi, davalının süresinde cevap dilekçesi sunmadığı gerekçesiyle reddedilmişse de, ön inceleme duruşması yapıp tarafların üzerinde anlaşmış oldukları ve anlaşamadıkları hususlar belirlenmeden, taraflardan delillerin ibrazı beklenemez. Mahkemece taraflara delil ibrazı imkanı tanınması ve göstermeleri halinde tanıklarının dinlenilmesi ve gerçekleşecek sonucu uyarınca bir karar verilmesi gerekir. ..." **2. HD, 15.01.2015, 2014-16139/498** (UYAP BB).

Benzer yönde başka kararlar için bkz. **2. HD, 26.09.2013, 8511/22057** (UYAP BB); **2. HD, 28.06.2013, 5480/18157** (UYAP BB); **2. HD, 02.05.2013, 2012-19417/12323** (Ateş, s. 772).

⁴³ "... Tarafların, dilekçelerinde gösterdikleri, ancak henüz sunmadıkları 'belge' niteliğindeki delillerini sunmaları için ön inceleme duruşmasında iki haftalık kesin süre verilmesi yasal olarak mümkün iken, uyuştukları ve ayrıştıktıkları hususlar henüz belirlenmeden tarafların, ön inceleme duruşmasından önce davanın daha başında (tensiple) 'tanık bildirmelerini' beklemek doğru olmadığı gibi, bu yönde tensiple kesin mehil verilse bile, bu hukuki sonuç doğurmaz. Çünkü delil çekişmeli vakıalar için gösterilir. Taraflar arasındaki çekişmeli hususlar ise ön inceleme duruşmasında belirlenir. Tahkikat tespit edilen çekişmeli hususların çözümü için yürütülür. O halde davalıya tanıklarını göstermesi için süre verilmeli, gösterdiği takdirde, tanıkları savunması çerçevesinde dinlenmeli ve tüm deliller birlikte değerlendirilerek hasıl olacak sonucu uyarınca karar verilmelidir. ..." **2. HD, 3.7.2013, 6356/18904** (UYAP BB).

⁴⁴ **HGK, 22.1.2016, 2014-2-433/63** (UYAP BB).

oluşturan içtihatır. İkincisi ise, bu karardan önce 20.4.2016 tarihinde vermiş olduğu benzer yöndeki içtihatır. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 26.11.2016 tarihli içtihadında dava dilekçesinde hiç delil bildirmemiş davacının, ön inceleme aşamasında tanık dinletme talebinde bulunması; 20.4.2016 tarihli içtihadında ise, süresinde cevap dilekçesi vermeyen davalının sonradan delil sunma talebinde bulunması Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nca değerlendirilmiştir. Her iki kararda uyuşmazlık konuları farklılık arzetsede de, bu içtihatlar Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin boşanma davalarında delillerin gösterilmesi ve ibrazı konusunda görüş değişikliğine gitmesine sebep olmuştur.

İnceleme konusu yapılan Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 26.11.2016 tarihli kararına yukarıda yer verilmiştir. Önemli tespitleri içermesi ve konuyla ilgili içtihat değişikliğini başlatan önemli bir karar olması sebebiyle 20.04.2016 tarihli kararın da konumuzla ilgili önemli yönlerine yer vermek isteriz:

“... Görüldüğü üzere, 6100 sayılı HMK'nın sistematığı içinde; tahkikat aşamasına geçilmezden evvel tarafların uyuşmazlık konularının ve bu uyuşmazlıkların çözümü için ileri sürdükleri delillerin daha işin en başında belirlenerek tahkikatın etkin bir şekilde yapılmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır. Bu itibarla, yukarıda ayrıntılı olarak açıklanan hususların özetlenmesi gerekirse; AİHS'nin 6. maddesinde düzenlenen adil yargılamanın etkin ve makul bir süre içinde bitirilmesi için 6100 sayılı HMK'da düzenlemelere yer verilmiş olup, bu bağlamda delil gösterilmesi dilekçelerin teatisi (dava, cevap, cevaba cevap ve ikinci cevap) aşamasına hasredilmiştir. Tarafların, Kanunda belirtilen bu sürelerden sonra delil gösterebilmeleri ancak iki yasa maddesinde belirtilen hallerle sınırlıdır. Onlar da; iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesini düzenleyen 141. madde ile sonradan delil gösterilmesinin hüküm altına alındığı 145. maddedeki durumlardır. *Bu açıklamalar ışığında somut olay incelendiğinde; davalının cevap dilekçesi vermediği hususunda bir tartışma bulunmamaktadır.* Dava dilekçesinin usule uygun ihtar içerir şekilde tebliğinden sonra iki haftalık süre içerisinde delillerini bildirmeyen davalının sonradan delil gösterebilmesi için HMK'nın 145. maddesinde belirtilen istisnai hallerin mevcudiyeti de somut olayda ileri sürülmüş değildir. İddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesini düzenleyen 141. madde koşulları da oluşmamıştır. Kaldı ki *somut olayda davalı, cevap ve delil bildirmek için mehil talebini 18.09.2012 tarihli ön inceleme duruşmasından sonra tahkikat aşamasında 02.11.2012 tarihli duruşmada ileri sürmüştür. Bu durumda; dava dilekçesinin davalıya 31.05.2012 tarihinde usulüne uygun bir şekilde tebliğ edilmesinden sonra süresi içerisinde cevap dilekçesi verilmediğinden savunmanın dayanağı olarak süresinde ileri sürülen bir delil (HMK. m. 129/1-e) bulunmadığından yerel mahkemenin davalıya delil göstermesi için süre vermesine*

yasal olarak imkân bulunmadığının kabulü gerekir. Hukuk Genel Kurulundaki görüşmeler sırasında bir kısım üyelerce, dava dilekçesindeki talepler arasında müşterek çocuğun velayetinin anneye verilmesi isteminin de bulunduğu, kamu düzenine ilişkin bu talep nedeniyle davalı delillerinin toplanmasına imkân tanınmasının gerektiği ifade edilmiş, bir kısım üyeler tarafından ise; süresinde davaya cevap vermeyen davalının, diğer tarafın kusurlu olduğuna yönelik bir vakıa ileri süremez ise de, kötüye kullanılmadıkça onun ileri sürdüğü vakıaları çürütmeye yönelik delil bildirebileceği, aksinin kabulünün, cevap süresini kaçırmış veya davaya süresinde cevap vermemiş olan davalıya savunmasını ispat etme hakkını tanımamak olacağı, bunun ise hukuki dinlenilme hakkını ortadan kaldıracağı belirtilmiş, bazı üyelerce de; uyuşmazlık ön inceleme duruşmasında belirlendiği için tarafların delillerini göstermeleri gereken (son) tarihin, dava veya cevap dilekçesi değil, hakim HMK'nın 140/5. madde hükmü uyarınca taraflara vereceği iki haftalık kesin sürenin son günü olduğu ileri sürülmüş ise de, Kurul çoğunluğunca bu görüşler yukarıda açıklanan gerekçelerle kabul edilmemiştir. Hal böyle olunca; süresinde cevap dilekçesi vermeyerek delillerini bildirmeyen davalı tarafın yasal süre geçtikten sonra delil bildirme talebinin reddinin gerektiğine ilişkin olarak verilen Yerel Mahkeme direnme kararı yerindedir...⁴⁵.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 20.4.2016 tarihli bu kararı, inceleme konusu yaptığımız 26.11.2016 tarihli karardan önemli bir nokta açısından farklıdır. Zira 20.4.2016 tarihli kararda Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, *süresinde cevap dilekçesi vermeyen davalının sonradan delil gösteremeyeceğini* karara bağlamıştır. Gerçekten de cevap dilekçesi vermemenin davalı açısından en önemli sonucu, davacının dava dilekçesinde ileri sürdüğü vakıaların inkârı sonucunun doğmasıdır (HMK m. 128). Bu durumda davalının yeni vakıa ileri sürmesi mümkün olmamakla birlikte, ancak inkâr kapsamında⁴⁶ delil gösterebileceği kabul edilmektedir⁴⁷. Ancak bu talebin de şüphesiz ki, Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 145'e aykırılık teşkil etmemesi, yani tarafın bu talebinde kötüniyetli olmaması veya yargılamayı geciktirme amacı taşımaması gerekir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun söz konusu içtihadının ardından ise, artık süresinde cevap dilekçesi vermeyen davalıya *sonradan delil göstermesi için ek süre verilmesi* mümkün görünme-

⁴⁵ HGK, 20.4.2016, 2014-695/522 (UYAP BB).

⁴⁶ Yargıtay buradaki inkârın kapsamını oldukça geniş yorumlama eğilimi göstererek *borcu söndüren belgelerin* bu kapsamda ve hatta yargılamanın her aşamasında dikkate alınabileceği görüşündedir. Özellikle Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun bu yöndeki içtihatlarına aşağıda kısaca değinilecektir.

⁴⁷ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s. 338; Kuru, s. 187; Pekcanitez, Pekcanitez Usul, s. 1206-1207; Tanrıver, s. 659; Umar, s. 411; Yılmaz, s. 859.

mektedir⁴⁸. Nitekim Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun bu kararının ardından Yargıtay 2. Hukuk Dairesi de içtihat değişikliğine giderek boşanma davalarında, cevap dilekçesi vermeyen davalıya delillerini göstermesi için ek süre verilemeyeceğini kabul etmektedir⁴⁹.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun *-inceleme konusu yapılan-* 26.11.2016 ve 20.04.2016 tarihli içtihatları, boşanma davalarında da HMK'nın delillerin gösterilmesine ve ibrazına ilişkin kuralların uygulanması gerektiği konusunda önemli bir içtihat değişikliğini yansıtmaktadır. Bununla birlikte Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, bu görüşünü sadece boşanma davaları açısından değiştirmemiş; başka kararlarda da, 2016 yılından itibaren benzer yönde kararlar vermeye başlamıştır. Örneğin menfi tespit davasını konu alan ve Yargıtay 13. Hukuk Dairesi'nin ardından dava dosyası Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'na taşınan bir davada benzer yönde karar verilmiştir⁵⁰.

Şunu da belirtmek gerekir ki, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu içtihat değişikliğine gittiği 20.4.2016 tarihli kararından henüz üç ay önce 22.1.2016 tarihinde verdiği bir kararda, HMK'nın delillerin toplanması ve gösterilmesine ilişkin kurallarının boşanma davalarında uygulanmayacağını belirterek, oldukça zıt yönde içtihatla bulunduğu tespit edilebilir⁵¹. Nitekim bu

⁴⁸ Söz konusu Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararının ardından Yargıtay'ın bazı daireleri yine de, davalının inkâr kapsamında delil sunabileceği görüşündedir. Örneğin bkz. **9. HD, 2.11.2017, 2016-27458/17244** (Kazancı İBB). Bununla birlikte Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin davalı tarafın kötüniyetle olmaması durumunda, cevap dilekçesi sunmayan davalının inkâr kapsamında delil gösterebileceğini kabul eden kararlar mevcuttur. Örneğin **2. HD, 16.1.2017, 2016-24725/351** (Kazancı İBB); **2. HD, 28.6.2016, 12757/12447** (Kazancı İBB).

⁴⁹ **Gençcan**, Ömer Uğur: Son İçtihatlar Göre Hazırlanmış Boşanma Usul Hukuku, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2018, s. 354. Bu yöndeki Yargıtay 2. Hukuk Dairesi kararları için bkz. **2. HD, 1.6.2017, 2222/6716** (**Gençcan**, s. 354-355); **2. HD, 16.3.2017, 2015-23498/2865** (**Gençcan**, s. 355); **2. HD, 15.6.2017, 2016-19615/7526** (**Gençcan**, s. 355-356).

⁵⁰ **HGK, 20.04.2016, 2014-13-856/523** (UYAP BB).

⁵¹ "... Mahkemece, tarafların henüz uyuştukları ve ayrıştukları hususlar belirlenmeden tensip ile birlikte kesin süre verilerek tanıkların bildirilmesinin evliliği sonlandıran ve istenmesi kamu düzenini ilgilendiren boşanmaya dair 4721 Sayılı Türk Medeni Kanununun 184. ve 4787 Sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usullerine Dair Kanunun 7. maddesinde düzenlenen usul kuralları ve özellikle Anayasanın 41. maddesinde yer verilen amaç gözetildiğinde doğru olmadığı gibi tensip tutanağı ile verilen kesin süreye rağmen tanıkların bildirmeyen davacı tanıklarının dinlenmesine

kararın karşı oy gerekçelerinde de, boşanma davalarında HMK'nın belirlemiş olduğu delillerin gösterilmesi ve sunulması konusundaki kurallardan ayrılmayı gerektiren herhangi bir durum olmadığı belirtilerek Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararına katılmaya imkân olmadığı, aksinin kabulünün "her hâkimin ayrı bir usul icat etmesi" olacağı belirtilmiştir⁵².

b. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin Benimsediği İçtihat Değişikliği

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 2016 yılının ikinci yarısında benimsediği içtihat değişikliğinin ardından, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi de, boşanma davalarında delillerin gösterilmesi ve ibrazı için Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 140 ilâ 145. maddeleri arasına riayet edilmesi gerektiği

---

karar verilmesine karşın davalı tanıklarının bildirilmesi isteminin reddine karar verilmesi silahların eşitliği ilkesi gereğince de doğru bulunmamıştır.

Hukuk Genel Kurulundaki görüşmeler sırasında bir kısım üyeler tarafından, delil gösterme ve sunma zamanı ile ilgili Hukuk Muhakemeleri Kanunundan ayrılmayı gerektiren boşanma davalarına özgü bir boşluktan sözedilemeyeceği yönünde görüş bildirilmiş ise de bu görüş çoğunluk tarafından benimsenmemiştir." HGK, 22.1.2016, 2014-2-433/63 (UYAP BB).

⁵² "... 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 'Boşanmada yargılama usulü' başlıklı TMK. m. 184'te 'Boşanmada yargılama, aşağıdaki kurallar saklı kalmak üzere Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa tâbidir' denildikten sonra boşanma davalarına özgü alt usul kuralına yer verilmiştir. *Belirtilen istisnai kurallar arasında delillerin gösterilme ve sunulma zamanı ile ilgili Hukuk Muhakemeleri Kanunu ilkelerinden ayrılmayı gerektiren bir düzenleme bulunmamaktadır.*

Boşanma davaları devam ederken iddia ve savunmayı genişletme yasağı çerçevesinde yeni vakıaların ileri sürülebilmesine imkân veren uygulamalar dahi HMK'nın öngördüğü ilkelerin dışına çıkılmasını gerektirmez. Yeni vakıalar için delil gösterilmesine izin verilebilirse de somut olayda yeni bir vakıanın varlığı da ileri sürülmüş değildir. Dava tarihinden önceki vakıalar için süresinde gösterilmeyen delillin dikkate alınması ancak HMK. m. 145 şartlarında mümkündür.

Delil gösterme ve sunma zamanı ile ilgili Hukuk Muhakemeleri Kanunu hükümleri ayrıntılı olup, bu konuda bir boşluktan da söze edilemez. Belirtmek gerekir ki, Anayasamızın 142. maddesinde mahkemelerin yargılama usullerinin kanunla düzenleneceği belirtilmekle, hâkime bu hususta inisiyatif bırakılmak istenmemiş; her hâkimin ayrı bir usul icat etmesinin önüne geçilmek istenmiş, adeta 'oyunun kuralı önceden belli olmalı' denilmiştir. Kanunun açıkça izin vermediği durumlarda usul kuralları değiştirilemez.

Yukarıda açıklanan gerekçelerle mahkemenin direnme kararının usul ve yasaya uygun olduğu, direnme kararının onanması gerektiği kanaati ile Sayın Çoğunluğun bozma yönündeki görüşüne katılmıyorum." HGK, 22.1.2016, 2014-2-433/63 (Karşıoy görüşü; UYAP BB).

yönünde içtihatlar vermeye başlamıştır^{53, 54}. Hatta inceleme konusu yaptığımız kararda olduğunun aksine, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi davacının dava dilekçesinde veya davalının cevap dilekçesinde tanık deliline dayanmamış olması halinde, ön inceleme aşamasında verilen sürenin herhangi bir sonuç doğurmayacağını kabul etmektedir⁵⁵. Benzer şekilde Özel Daire tarafından, davacının dava dilekçesinde hiçbir delile dayanmaması halinde, mahkemece ön inceleme duruşmasında davacıya delillerini bildirmesi için süre verilemeyeceği ve bu aşamadan sonra sunulan deliller toplanarak hüküm kurula-

⁵³ Bu konuda Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin görüşü için bkz. **Gençcan**, s. 95. Oysa ki, bu tarihten önce HMK'nın yürürlüğe girmesinden bu yana Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin HMK hükümlerine uygun olarak verdiği sadece bir kararına tarafımızca ulaşılabilmektedir. Nitekim aksi yöndeki kararları *-yukarıda ayrı bir başlık altında incelediğimiz üzere-* oldukça fazla sayıdadır. İstisnaî nitelikteki bu karar için bkz. "... Eşler birbirine sadık kalmak zorundadırlar (TMK. md. 185/3). Bir boşanma davasının açılması durumunda eşlerin sadakat yükümlülüğü elbette ortadan kalkmaz. Bunun aksi de düşünülemez. Nitekim boşanma davasının açılmasıyla eşler arasındaki cinsel sadakat yükümlülüğünün 'kalktığına' ve dava tarihinden sonra gerçekleşen sonraki cinsel sadakate aykırı davranışların 'yeni bir dava' konusu yapılamayacağına ilişkin bugüne kadar alınmış hiçbir Yargıtay kararı da bulunmamaktadır. *Boşanma davalarında uygulanacak yargılama usulü Türk Medeni Kanununun 184 ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile emredici olarak düzenlenmiş olduğundan eşlerin sadakat yükümlülüğünün evlilik süresince geçerli olmasına ilişkin 'maddi hukuk kuralı' Taraflara ön inceleme aşaması tamamlanuncaya kadar usulüne uygun şekilde dayanılmayan vakıalara dayanma ve bu vakıalara ilişkin delil sunma hakkını vermez...*" **2. HD, 15.9.2015, 1895/15882** (UYAP BB).

⁵⁴ Hatta benzer tutum kısmen de olsa, Yargıtay 9. Hukuk Dairesi'nin kararlarına da sirayet etmiştir: "Davalı dava dilekçesinin tebliğinden itibaren iki haftalık süre içerisinde cevap dilekçesini sunmadığı gibi delillerini de bildirmemiştir. Ayrıca davalının cevap süresinin uzatılması noktasında bir talebi de bulunmamaktadır. Davalı cevap dilekçesi ve delillerini iki haftalık süre geçtikten sonra 24.02.2016 tarihinde bildirmiştir. Davacının süresinde sunulmayan delillere karşı açık bir muvafakati bulunmamaktadır. Süresinde cevap verilmemesinin hükmü 6100 Sayılı HMK'nın 322/1 ve 128. maddeleri uyarınca davanın reddinin talep edildiği anlamına gelmekle birlikte hakkı ortadan kaldırır nitelikte ödeme belgeleri dışında süresinde verilmeyen ve davacı tarafın açık muvafakati bulunmayan delillerin dikkate alınmaması gerekir." **9. HD, 2.11.2017, 2016-27458/17244** (UYAP BB).

⁵⁵ Dava dilekçesi açısından bkz. **Gençcan**, s. 95; cevap dilekçesi açısından bkz. **Gençcan**, s. 349. Dava dilekçesi bakımından bu yönde kararlar için bkz. **2. HD, 30.5.2017, 2016-17735/6450** (**Gençcan**, s. 96-97); **2. HD, 14.6.2017, 2016-2108/7485** (**Gençcan**, s. 97). Cevap dilekçesi bakımından bu yönde kararlar için bkz. **2. HD, 3.7.2017, 2016-2722/8176** (**Gençcan**, s. 349-350); **2. HD, 1.6.2017, 2016-14272/6642** (**Gençcan**, s. 350).

mayacağı kabul edilmektedir⁵⁶. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, çoğu kararında da yukarıda üzerinde durduğumuz Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 20.4.2016 tarihli kararına atıfta bulunmaktadır.

“... Dava dilekçesi davalı erkeğe 05.03.2015 tarihinde tebliğ edilmiş, davalı cevap dilekçesi sunmamış, tarafların katıldıkları 26.05.2015 tarihli ön inceleme duruşmasında davacı kadına ‘tanık deliline dayanmış olmakla, tanık isim ve adreslerini yazılı olarak iki hafta içerisinde bildirmesi’ yönünde süre verilmiş ve davacının iki haftalık kesin süre geçtikten sonra 20.08.2015 tarihli dilekçesinde bildirdiği tanıklar dinlenerek davanın kabulüyle tarafların boşanmalarına karar verilmiştir. Davacı kadın dava dilekçesinde boşanma sebebi olarak ileri sürdüğü vakıaları bildirdikten sonra bu vakıaları hangi delille ispatlayacağını belirtmemiştir. *Davacı kadın dava dilekçesinde tanık deliline dayanmadığına göre, dayanılmayan delilin bildirilmesi için ön inceleme aşamasında verilen süre sonuç doğurmaz ve davacının süresinde bildirmediği tanıklarının beyanları kusur belirlemede dikkate alınamaz* (HGK 20.04.2016 tarih 2014/695 ve 2016/522 karar sayılı kararı). Gerçekleşen bu durum karşısında mahkemece; yukarıda açıklanan sebeplerle davalıya yüklenecek kusurlu bir davranış ispatlanamadığından davanın reddine karar verilmesi gerektiği halde, boşanma davasının kabulüne karar verilmesi usul ve yasaya aykırı olup, bozmayı gerektirmiştir.”⁵⁷.

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, benzer şekilde başka bir kararında davacının, dava dilekçesinde tanık deliline dayanmadığını, dayanılmayan delilin bildirilmesi için ön inceleme aşamasında verilen sürenin sonuç doğurmaya-çağını, davacının süresinde bildirmediği tanık beyanlarının kusurun belirle-
mesinde dikkate alınamayacağını belirterek hükmünü kurmuştur⁵⁸. Yine başka bir kararda, ön inceleme aşamasında ancak karşı tarafın açık muva-
fakati (veya ön inceleme duruşmasına taraflardan birisinin mazeretsiz gelme-
mesi) durumunda iddia veya savunmaların genişletilmesi yahut değiştiril-
mesi kabul edildiği; dava dilekçesinin davalıya usulüne uygun bir şekilde
tebliğ edilmesinden sonra süresi içerisinde cevap dilekçesi verilmediğinden
savunmanın dayanağı olarak süresinde ileri sürülen bir delilin (HMK m.129/
1-e) bulunmadığı, yerel mahkemenin davalıya delil gösterilmesi için süre
vermesine yasal olarak imkân bulunmadığını belirterek hükmünü kurmuş-

⁵⁶ Gençcan, s. 97. Bu yönde kararlar için bkz. 2. HD, 12.7.2017, 2016-2716/8920 (Gençcan, s. 97); 2. HD, 19.6.2017, 2016-2260/7774 (Gençcan, s. 98); 2. HD, 11.7.2017, 2016-25343/8848 (Gençcan, s. 98); 2. HD, 11.9.2017, 2016-3964/9132 (Gençcan, s. 99); 2. HD, 31.5.2017, 2016-1258/6559 (Gençcan, s. 99).

⁵⁷ 2. HD, 17.1.2017, 2016-6862/557 (UYAP BB).

⁵⁸ 2. HD, 6.3.2017, 2015-22731/2305 (UYAP BB).

tur⁵⁹. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin aynı yönde verdiği başka kararları da mevcuttur⁶⁰.

Kısaca ve özetle, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun içtihat değişikliğinin ardından artık Yargıtay 2. Hukuk Dairesi de, tartışmasız bir şekilde HMK'da delillerin gösterilmesi, ibrazı ve sunulması konusunda benimsenen kurallara uyumlu kararlar vermektedir. Dolayısıyla davacının dava dilekçesinde, davalının da cevap dilekçesinde göstermediği delilleri sonradan göstermesi, ibraz etmesi Yargıtay'ca kabul edilmemektedir.

3. Yargıtay'ın Boşanma Davalarında Temyiz Aşamasında Yeni Delil İbraz Edilmesine İlişkin İchtihatlarının Değerlendirilmesi

a. Temyiz Aşamasında Yeni Delil İbraz Edilip Edilemeyeceği Sorunu⁶¹

Delillerin gösterilme zamanı ile ilgili yaşanan önemli sorunlardan biri de, temyiz aşamasında elde edilen bir belge veya bilginin delil olarak Yargıtay aşamasında dosyaya ibrazıdır⁶². Öncelikle belirtmek gerekir ki,

⁵⁹ 2. HD, 27.4.2017, 2016-21427/4956 (UYAP BB).

⁶⁰ 2. HD, 18.4.2017, 2015-26881/4579 (UYAP BB). 2. HD, 14.6.2017, 2016-2108/7485 (UYAP BB). Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin benzer yönde yeni tarihli başka içtihatları için bkz. 2. HD, 1.3.2017, 2015-23111/2131 (Gençcan, s. 95).

⁶¹ Bu başlığımız kapsamında sorunun, aynı zamanda istinaf kanunyolu bakımından da değerlendirilmesi gereği tartışılabilir. Kanunkoyucu, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 357. maddesinde Bölge Adliye Mahkemesi'nde yapılamayacak işler kapsamında "yeni delil gösterilememesi"ni açıkça belirtmiştir. Bu hüküm karşısında, yerel mahkemede dayanılmayan bir delilin ilk defa istinaf kanun yolunda ileri sürülmesi mümkün değildir. Hatta bu hüküm, birazdan ortaya koyacağımız *temyiz aşamasında yeni delil ibraz edilememesi gerektiği* yönündeki görüşümüzü de destekler mahiyettedir. Zira yerel mahkemede dayanılmayan bir delil, istinaf kanun yolunda ilk defa yargılamaya getirilemiyorsa, evleviyetle yerel mahkemede dayanılmayan bir delilin ilk defa temyiz aşamasında yargılamaya getirilmesi de *-temyiz açısından, istinafta olduğu gibi açık bir hüküm bulunmamasına rağmen-* mümkün değildir. Bununla birlikte açık kanunî düzenlemeye -HMK m. 357- rağmen, uygulamada istinaf aşamasında Bölge Adliye Mahkemelerinin yerel mahkemede dayanılmayan bir delilin, ilk defa istinaf aşamasında dayanılmasına imkân verip vermediğini gösteren Bölge Adliye Mahkemesi kararlarına rastlanamadığından, bu konu için ayrı bir başlık açılması tercih edilmemiştir.

⁶² Yargıtay'ın bu yöndeki kararlarının eleştirisi hakkında bkz. **Bolayır**, Nur: "Bir Hukuk Genel Kurulu Kararı Işığında Temyiz İncelemesi Sırasında Yeni Delil Gösterilip Gösterilemeyeceği Sorunu", Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 2, 2012, (Yeni Delil Gösterilmesi), s. 141-143.

delillerle ilgili her türlü kararı verecek mahkeme *hüküm mahkemesi*, yani *yerel mahkemedir*⁶³. Yargıtay zaman zaman temyiz incelemesinin *sadece hukuka uygunluk* denetimi yapması gerektiği ilkesine ve kuralına uygun kararlar vermemekteyse de, delillerle ilgili her türlü kararı verecek mahkeme, hüküm mahkemeleridir. Bu durumda, Yargıtay'ın dosyaya yeni delil ibrazına izin verme konusunda -HMK m. 145 veya başka bir düzenleme çerçevesinde- yetkiye sahip olmadığı aşikârdır. Dolayısıyla tarafların temyiz incelemesinde yeni bir delil ileri sürmesi ve Yargıtay'ın, bu delili kabul edip etmeme konusunda kendisini yetkili görmesi medenî yargılamanın pek çok kuralına, ilkesine aykırıdır⁶⁴. Bu yönüyle temyiz aşamasında hüküm veren mahkemenin değil, Yargıtay'ın yeni delil gösterilmesine izin vermesi en başta *doğrudanlık ilkesine, hukukî dinlenilme hakkına, eşit silâhlarla yargılanma hakkına, âdil şekilde delil sunma hakkına ve ispat hakkına* aykırılık oluşturur.

Bu soruna, çalışmamız içerisinde ayrıca bir başlık açılmasının sebebi, Yargıtay'ın bu konuda da bir içtihat değişikliğine gitme yönünde eğiliminin tespit edilmiş olmasıdır. Zira Yargıtay uzun yıllardır temyiz aşamasında ilk defa ileri sürülen bir delili bozma/onama kararına temel alabiliyordu. Son zamanlardaki bazı içtihatlarında ise bu yönde de, bir değişikliğe gidildiği gözlemlenebilir. Bu konudaki değişim ve inceleme konusu yaptığımız Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararları, her birlikte değerlendirildiğinde HMK'daki delillerin gösterilmesi ve ibrazı kurallarına uyumlu içtihatlar verilmesi yönünde bir eğilimi olduğu dahi söylenebilir.

Ancak Yargıtay'ın bu yöndeki kararlarının tam anlamıyla istikrar kazandığını ifade etmek güçtür. Zira hem Yargıtay ihtisas daireleri hem de Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, henüz bu yönde tam bir yol ayrımına girmemiştir. Aşağıda Yargıtay'ın özellikle boşanma davalarındaki *-temyiz aşamasında yeni delil ibrazının mümkün olup olmadığı-* içtihatlarının gelişimine yer verilecektir.

b. Temyiz Aşamasında Yeni Delil İbraz Edilebileceği Yönündeki İçtihatları

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi de, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da uzun zamandır verdiği içtihatlarda boşanma davalarında, tarafların temyiz aşamasında ilk defa bir delili dava dosyasına eklemelerini hukuka uygun bulmak-

⁶³ **Bolayır**, s. 304.

⁶⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Bolayır**, s. 304-310.

tadır. Oysa, yukarıdaki açıklamalarımızda belirttiğimiz üzere tarafların değil temyiz aşaması, ön inceleme ve tahkikat aşamalarında dahi dilekçelerinde belirtmedikleri bir delili, yerel mahkemede bulunan dava dosyasına getirmeleri *kural olarak* mümkün değildir. Kaldı ki, bir delili değerlendirme yetkisi kural olarak ancak hüküm mahkemelerine, yani yerel mahkemelere aittir⁶⁵. Bu sebeple hukukî denetim yapmakla yükümlü olan Yargıtay'ın temyiz incelemesi sırasında dosyaya sunulan bir delili dikkate alması mümkün olmamalıdır⁶⁶. Nitekim Yargıtay'ın bu yönde verdiği içtihatları öğretide de eleştirilmektedir⁶⁷. Yerel mahkemede hükmün verilmesinden sonra yaşanan vakıalar dahi temyiz sebebi olarak ileri sürülemeyeceği gibi, yine ister bu yeni vakıalar isterse dava dosyasında bulunan vakıalar hakkında önceden gösterilip sunulmayan deliller, ilk defa Yargıtay incelemesinde dosyaya eklenemez⁶⁸.

Aşağıda da, öncelikle Yargıtay'ın bu yönde kökleşmiş içtihatlarına yer verilecektir. Bu içtihatlar değerlendirilirken, genellikle karar metinlerinde çok açık bir şekilde dosyaya temyiz aşamasında eklenen yeni delile dayanarak bozma/onama kararlarının verilmiş olduğu ilk bakışta fark edilmeyebilir. Ancak konuyla ilgili ulaşılabilen ve aşağıda yer verilecek olan bu kararlara bakıldığında, çoğunlukla konuya ilişkin muhalefet şerhleri verildiği görülecektir. Bu yönden muhalefet şerhlerindeki görüşler konumuz açısından son derece önemli tespit ve değerlendirmeler içerir. Bu kararlar incelendikten sonra, yine Yargıtay'ın aksi yöndeki içtihatları da ayrı bir başlıkta incelenecektir.

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin boşanma davalarında HMK'daki delillerin gösterilmesi ve ibrazı konusundaki sistemi ilke olarak benimsememesinin bir sonucu, *-aşağıda görüleceği üzere-* birçok kararında temyiz aşamasında bir delilin ilk defa yargılamaya getirilmesini hukuka uygun bulmasıydı. Örneğin Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, sadakatsizlik iddiasına ilişkin olarak davalı kadın tarafından, davacı kocanın sadakat yükümlülüğüne aykırı davrandığını gösteren fotoğraf ve internet çıktılarının ilk defa temyiz aşamasında dava dosyasına sunulmasına imkân vermiş ve bu sebeple yerel mahke-

⁶⁵ **Bolayır**, s. 304-305.

⁶⁶ Temyiz aşamasında Yargıtay incelemesinde dosyaya yeni delil eklenemeyeceği konusunda bkz. **Pekcanitez**, Pekcanitez Usûl, s. 2277. Yargıtay'ın, temyizde hukukî denetim yapma fonksiyonu hakkında bkz. **Pekcanitez**, Pekcanitez Usûl, s. 2276-2277.

⁶⁷ **Bolayır**, Yeni Delil Gösterilmesi, s. 141-143; **Pekcanitez**, Pekcanitez Usûl, s. 2277.

⁶⁸ **Pekcanitez**, Pekcanitez Usûl, s. 2277.

menin kararını bozmuştur⁶⁹. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, bir başka kararında yine sadakatsizlik vakiasının sonradan ve özellikle hüküm aşamasında ortaya çıkmasının mutlaka üst derece mahkeme tarafından dahi dikkate alınması gereken bir durum olduğunu “... Eşlerden birinin sadakat yükümlülüğüne aykırı davranışı, boşanma davasının açılmasından sonra meydana gelmiş olsa bile, bu hususun diğer eş tarafından iddiadan ibaret kalmayacak şekilde delillendirilmesi durumunda, mahkemece bu iddianın davayı etkileyen önemli bir hadise olduğu kabul edilerek üzerinde durulması gerekir.” şeklindeki ifadesi ile somutlaştırmış ve temyiz aşamasında yeni delil ibrazına imkân vermiş; bu durumda da yerel mahkemece “sonradan sunulan delillerin bu çerçevede incelenerek bu konuda hakimin davayı aydınlatma ödevi (HMK md. 31) gereğince taraflardan açıklama istenilmesi” gerektiği belirtilerek yerel mahkemenin kararı bozulmuştur⁷⁰. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, bir başka kararında daha aynı gerekçelere dayanarak yine sadakatsizlik iddiasına bir tarafın, eşine ait olduğu iddia edilen birtakım fotoğraflarının temyiz aşamasında ibraz edilmesine imkân vermiştir⁷¹. Bir başka kararda daha, sadakatsizlik iddiasının dikkate alınarak boşanma davasının açılma-

⁶⁹ 2. HD, 20.12.2011, 1703/22889 (UYAP BB).

⁷⁰ 2. HD, 25.12.2012, 14933/31578 (UYAP BB). Kararın karşı oy gerekçesinde temyiz aşamasında yeni delil ibraz edilmesi üzerine Yargıtay 2. Dairesi'nin bu yönde karar vermesi de sert bir şekilde eleştirilmiştir: “Yerel mahkeme boşanma davasından ELİNİ ÇEKTİKTEN SONRA temyiz aşamasında davalı tarafından temyiz dilekçesine fotoğraflar eklenerek Yargıtay'a gönderilmiştir. Değerli çoğunluk bu fotoğrafları incelemiş ve temyiz aşamasında sunulan bu YENİ DELİLLERE bakarak bozma kararı vermiştir. Bozma kararında bir usul hukuku normuna atıf yapamayan Yargıtay ‘Boşanma davalarında hakim işten elini çektikten sonra temyiz aşamasında delil sunulabilir.’ şeklinde Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Türk Medeni Kanununun 184. maddesi hükmünde yer almayan bir USUL KURALI ihdas etmiştir. Kanun koyucu böyle düşünseydi Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Türk Medeni Kanununun 184. maddesi hükmü ile istisna getirebilirdi. Oysa Kanun koyucu böyle olmasını istememektedir. Yerel mahkeme hakiminden ‘OLMAYAN BİR USUL KURALINI uygulamasını istemek aynı zamanda Hukuk Muhakemeleri Kanununun 33. maddesi hükmünü yok saymak anlamına da gelir. Yargıtay’ın bozma kararında yazdığı gibi DELİL SUNMA SINIRINI boşanma hükmünün KESİNLEŞMESİ TARİHİNE kadar çekmesi ise boşanma davalarında SONSUZ SAYIDA delil sunma hakkını beraberinde getirir ki bu KURAL hem Hukuk Muhakemeleri Kanununun hem de Türk Medeni Kanununun 184. hükmünün dolaylı olarak ortadan kaldırılması sonucunu doğurur. SONUÇ: Boşanma davalarında TEMYİZ AŞAMASINDA yeni delil sunma hakkı yoktur. Hükmün bu gerekçe ile bozulması düşüncesine katılmam mümkün değildir.” 2. HD, 25.12.2012, 14933/31578 (Karşıoy gerekçesi; UYAP BB).

⁷¹ 2. HD, 25.12.2012, 14933/31578 (UYAP BB).

sından sonra kadının başka bir erkekten çocuk doğurmasını ve doğum raporunun ilk defa temyiz aşamasında dosyaya eklenmesini mümkün kabul etmiş ve bu sebeple yerel mahkemenin kararını bozmuştur^{72, 73}.

Bu kararlara bakıldığında, yeni delil ibrazının çoğunlukla yerel mahkemenin kararını vermesinin ardından yeni vakıaların meydana gelmesine -ve genellikle sadakatsizlik vakısına- bağlandığı görülmektedir. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi ise, inceleme konusu yaptığımız Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 26.11.2016 ve 20.42016 tarihli içtihatlarının ardından artık kararın verilmesinden sonra ortaya çıkan bir vakıayı dava dosyasına getiremeyeceklerini, sonradan yeni bir vakıanın ortaya çıkması durumunda tarafların bunun için yeni bir dava açmalarının gerektiğine karar vermektedir⁷⁴.

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin bazı diğer kararlarında, bozma/onama kararlarının temyiz aşamasında yeni eklenen delillere dayanılarak verildiği

⁷² “... Davalı koca yargılamanın devamı sırasında, eşinin bir başka erkekle ilişkisini öğrendiğini bu nedenle kendisinin de boşanmak istediğini bildirmiş ve bu iddiasını temyiz dilekçesinde yineleyip, iddiasını özel bir hastaneden alınmış doğum raporuyla da delillendirmiştir. ... Eşlerden birinin sadakat yükümlülüğüne aykırı davranışı, boşanma davasının açılmasından sonra meydana gelmiş olsa bile, bu hususun diğer eş tarafından iddiadan ibaret kalmayacak şekilde delillendirilmesi durumunda, mahkemece bu iddianın, davayı etkileyen önemli bir hadise olduğu kabul edilerek üzerinde durulması gerekir. ... Davalı koca, eşinin sadakat yükümlülüğüne aykırı davranışını doğum raporu gibi ciddi bir belge ile delillendirildiğine göre, mahkemece yeni hadise şeklinde bu hususun üzerinde durularak gerçek olup olmadığının belirlenmesi ve boşanmada kusur durumu ve fer'ilerinin buna göre karara bağlanması gerekir. ...” **2. HD, 20.03.2012, 8841/6476** (UYAP BB). Yine kararın karşı oy gerekçesinde, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin kararı eleştirilmektedir: “Boşanma davalarında diğer hukuk davalarında olduğu gibi *delil sunma* süresinin de bir sınırı vardır. Değerli çoğunluk boşanma davasında ‘temyiz aşamasında’ bile *delil* sunulabileceğini düşünmektedir. Gerek Türk Medeni Kanununun gerekse Hukuk Muhakemeleri Kanununun hükümlerinde boşanma davalarına özgü istenilen aşamada ‘*delil sunma* özgürlüğünü’ içeren bir düzenleme bulunmamaktadır. Değerli çoğunluğun temyiz aşamasında *delil* sunabilmeyi iddianın ‘ciddi bir belge’ ile delillendirilebilmesi ölçüsüne bağlanması düşüncesine kabul şekli bakımından katılmak mümkün değildir. Örneğin sadakatsizliğe ilişkin ‘belge’ olmaz ama gören ‘tanık’ olabilir. Belge sınırlaması ile *delil sunma hakkı* ortadan kaldırılamaz.” **2. HD, 20.03.2012, 8841/6476** (Karşıoy gerekçesi; UYAP BB).

⁷³ Benzer yönde başka kararlar için bkz. **2. HD, 13.03.2013, 20676/6743** (UYAP BB); **2. HD, 19.04.2012, 7184/10287** (UYAP BB).

⁷⁴ **Gençcan**, s. 367-368. Bu yöndeki Yargıtay 2. Hukuk Dairesi kararları için bkz. **2. HD, 8.3.2017, 2015-23411/2500** (**Gençcan**, s. 367); **2. HD, 4.7.2017, 2016-2932/8239** (**Gençcan**, s. 368); **2. HD, 19.6.2017, 2016-2337/7771** (**Gençcan**, s. 368).

açıkça anlaşılmamakta; ancak bu durum, karşıoy gerekçelerinden tespit edilmektedir:

“Değerli çoğunluk boşanma davalarında temyiz aşamasında yeni delil sunulabileceği düşüncesindedir. Oysa, pozitif hukukta böyle bir usul hükmü bulunmamaktadır. Atıf yapılan Türk Medeni Kanununun 185/3 hükmünün ise bir usul kuralı olmayıp maddi hukuk kuralı olduğu herkesin bilgisi dahilindedir. Boşanma davalarında hakim işten elini çektikten sonra bile delil sunma hakkı verilmesi bütün boşanma davalarında sonsuz sayıda delil sunma hak ve yetkisini içerir ki bu uygulamanın boşanma davalarını sonlanmaz duruma getireceği izahtan varestedir. kaldı ki tahkikat aşamasında vakıaların genişletilmesine diğer taraf muvafakat etmediği ve usulüne uygun bir ıslah dahi olmadığına göre, sadece dava öncesi vakıalara göre karar verilebilir. Hukuk Muhakemeleri Kanununun 33. madde hükmü değerli çoğunluk ile aynı düşünmeme engel oluşturmaktadır.”⁷⁵

Bir başka kararın karşı oy gerekçesinde de, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 145. maddesinin emredici olduğu vurgulanarak sonradan delil ibrazına imkan verilmesi eleştirilmiştir⁷⁶. Yine başka bir kararın karşı oy gerekçesinde ilk defa temyiz aşamasında davacı kadın tarafından, davalı kocanın başka bir kadını öperken ve sarılırken çekilen fotoğrafları delil olarak sunması eleştirilmiş; boşanma davalarında temyiz aşamasında yeni delil sunulmasının mümkün olmadığı belirtilerek karara katılmamıştır^{77, 78}.

⁷⁵ **2. HD, 05.12.2013, 22708/28669** (Karşıoy görüşü, karar metninde bu konudaki herhangi bir değerlendirmeye yer verilmemiş/UYAP BB). Aynı yönde benzer kararlar ve benzer esaslara dayanan karşıoy şerhi verilmiş içtihatlar için bkz. **2. HD, 05.12.2011, 2010-21709/20802** (UYAP BB).

⁷⁶ **2. HD, 20.11.2013, 22591/26981** (Karşıoy görüşü; karar metninde bu konudaki herhangi bir değerlendirmeye yer verilmemiş/UYAP BB).

⁷⁷ **2. HD, 30.10.2013, 21792/24362** (Karşıoy görüşü, karar metninde bu konudaki herhangi bir değerlendirmeye yer verilmemiş/UYAP BB).

⁷⁸ Benzer şekilde bir başka dosyada daha, temyiz aşamasında dosyaya ilk defa eklenen fotoğraflara dayanılarak yerel mahkemenin hükmünün bozulması şu gerekçelerle eleştirilmiştir: “Yerel mahkeme boşanma davasından elini çektikten sonra temyiz aşamasında davalı tarafından temyiz dilekçesine fotoğraflar eklenerek Yargıtay'a gönderilmiştir. Değerli çoğunluk bu fotoğrafları incelemiş ve temyiz aşamasında sunulan bu yeni delillere bakarak bozma kararı vermiştir. Bozma kararında bir usul hukuku normuna atıf yapamayan Yargıtay ‘boşanma davalarında hakim işten elini çektikten sonra temyiz aşamasında delil sunulabilir.’ şeklinde Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Türk Medeni Kanununun 184. maddesi hükmünde yer almayan bir usul kuralı ihdas etmiştir. Kanun koyucu böyle düşünseydi Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Türk Medeni Kanununun 184. maddesi hükmü ile istisna getirebilirdi. Oysa Kanun koyucu böyle olmasını istememektedir. Yerel mahkeme hakiminden olmayan bir usul kuralını uygulamasını istemek aynı zamanda Hukuk Muhakemeleri Kanununun 33. maddesi hükmünü yok saymak

Başka Yargıtay 2. Hukuk Dairesi kararlarının karşı oy görüşlerinde de, temyiz aşamasında yeni delil sunulmasına Daire tarafından izin verilmesi oldukça ayrıntılı gerekçelerle eleştirilerek muhalefette bulunulmuştur^{79, 80}.

anlamına da gelir. Yargıtay'ın bozma kararında yazdığı gibi delil sunma sınırını boşanma hükmünün kesinleşmesi tarihine kadar çekmesi ise boşanma davalarında sonsuz sayıda delil sunma hakkını beraberinde getirir ki bu kural hem Hukuk Muhakemeleri Kanununun hem de Türk Medeni Kanununun 184. hükmünün dolaylı olarak ortadan kaldırılması sonucunu doğurur. SONUÇ: Boşanma davalarında *temyiz aşamasında yeni delil sunma hakkı yoktur*. Hükmün bu gerekçe ile bozulması düşüncesine katılmam mümkün değildir.” **2. HD, 25.12.2012, 14933/31578** (Karşıoy gerekçesi; karar metninde bu konudaki herhangi bir değerlendirmeye yer verilmemiş/UYAP BB). Aynı şekilde temyiz aşamasında dosyaya ilk defa ibraz edilen fotoğraflara ilişkin karşıoy görüşü için bkz. **2. HD, 05.12.2011, 2010-21709/20802** (Karşıoy gerekçesi; karar metninde bu konudaki herhangi bir değerlendirmeye yer verilmemiş/UYAP BB). Aynı yönde bir başka karar ve aynı yönde şerh düşülmüş bir başka karşıoy gerekçesi için bkz. **2. HD, 22.11.2011, 2010-13511/19364** (UYAP BB).

⁷⁹ “Değerli çoğunluk boşama davalarında karar düzeltme aşamasında sunulan yeni delili değerlendirerek bozma kararı vermiştir. 1- Türk Medeni Kanununun madde 185 hükmünde yer alan kuralın maddi hukuk kuralı olduğu halde sanki usul hukuku kuralı gibi atıf yapılması hem Türk Medeni Kanununun madde 184 hem de Hukuk Muhakemeleri Kanunu hükümlerine açık bir aykırılıktır. 2- Boşanma davalarında hakim işten elçektikten sonra delil sunma olanağı verildiği takdirde Yargıtay’da temyiz aşamasında bulunan bütün boşanma davalarında bu hak verilmiş olur ki hiçbir boşanma davasının sonuçlanması mümkün olamaz. 3- Türk Medeni Kanununun madde 185 hükmünün ‘boşanma davalarında davanın her aşamasında delil sunabilir’ anlamına geldiği kabul edilirse Hukuk Muhakemeleri Kanununun hükümlerini, örneğin ‘ön inceleme kuralları, tahkikatın ön inceleme sonuç tutanağına göre yapılacağı, boşanma davalarında ikinci delil listesi verilemeyeceği, iddia ve savunmanın yargılamanın her aşamasında serbestçe genişletilemeyeceği ve benzeri bütün kurallarını yok saymak anlamına gelir ki Hukuk Muhakemeleri Kanununun madde 33 hükmünü bu anlayış ortadan kaldırmış sonucu doğabilir. 4- Türk Medeni Kanununun madde 185 hükmü boşanma davalarında karar düzeltme aşamasında delil sunma hakkı vermez. Davadan sonra ki olaylar ancak yeni bir davanın konusu olur. Aksi düşüncede evlilik sürdüğü sürece Türk Medeni Kanununun madde 185 hükmüne göre binlerce yeni delil sunulabilir. Çünkü bu anlayışa göre evlilik sürmektedir, o halde istediğiniz kadar delil sunabilirsiniz. Sınır yoktur. Değerli çoğunluğun görüşüne katılabilmeme Türk Medeni Kanununun madde 184 ve Hukuk Muhakemeleri Kanununun madde 33 hükmü izin vermemektedir.” **2. HD, 18.09.2013, 16663/21171** (Karşıoy görüşü; karar metninde bu konudaki herhangi bir değerlendirmeye yer verilmemiş/UYAP BB). Aynı yöndeki bir başka Yargıtay 2. Hukuk Dairesi kararı ve aynı esaslardan hareket eden bir karşıoy şerhi için bkz. **2. HD, 25.09.2012, 2011-12930/22444** (UYAP BB).

⁸⁰ Aynı şekilde kaleme alınmış karşı oy görüşü için bkz. **2. HD, 15.04.2013, 2803/10532** (Karşıoy görüşü; karar metninde bu konudaki herhangi bir değerlendirmeye yer verilmemiş/UYAP BB).

Özellikle yine Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin temyiz aşamasında dosyaya ilk defa eklenen tek bir fotoğrafın dikkate alınarak yerel mahkemenin kararının bozulması oldukça ayrıntılı gerekçelerle eleştirilmiştir⁸¹.

⁸¹ “1- Asıl olan her davanın açıldığı tarihteki koşullara göre incelenmesidir. Bunun doğal sonucu olarak, karar verilmesinden sonra temyiz aşamasında yeni delil sunma imkanı bulunmamaktadır. Bu genel kurala rağmen, evlilik birliğinin sona ermesine kadar devam edecek olan sadakat yükümlülüğüne aykırı davranışın temyiz aşamasında ileri sürülmesi halinde, iddiaların, somut, dinlenmeye değer, sadakatsizliği belirtir nitelikteki bilgi ve belgelere dayanması gerekir. Temyiz dilekçesine ekli tek fotoğrafın bu nitelikleri taşımadığı düşüncesiyle, sayın çoğunluk kararına katılmıyorum.

2- Davacı koca tarafından açılan boşanma davasında 10.7.2008 tarihinde verilen karar ile tarafların boşanmalarına hükmedilmiştir. Davalı ‘temyiz dilekçesine’ eklediği fotoğraf ile davacının 10.8.2008 tarihinde yani ‘karardan bir ay sonra’ başka bir kadın ile düğün yaptığını bildirmiştir./Temyiz dilekçesine ekli fotoğraf ve bu konuda anlatımı içeren temyiz dilekçesi davacı kocaya tebliğ edildiği halde düğün yapılmadığı konusunda bir cevap verilmemiştir. Başka bir anlatımla düğün olayı inkar edilmemiştir. Değerli çoğunluk temyiz dilekçesine eklenen bu fotoğrafı ve davacının bu olayı inkar etmemesini dikkate alarak davacı kocanın ‘karar tarihinden sonra’ düğün yaparak sadakat yükümlülüğüne aykırı davrandığı gerekçesiyle kendisini ağır kusurlu kabul etmiştir. Bu düşünceye katılma olanağımız yoktur. Şöyle ki; 1- Boşanma davalarında karardan sonra delil sunulamayacağı gibi temyiz dilekçesi ile yeni delil sunma olanağı da yoktur. 2- Her dava açıldığı tarihteki koşullara göre incelenir. Bu husus vazgeçilemez bir usul kuralıdır. 3- Boşanma davalarında temyiz safhasında bile delil sunma olanağı vermek bu davaları çıkmaza sokabilir. Bu uygulama boşanma davalarında birden fazla, sonsuz sayıda ve her aşamada delil sunma anlamına gelir ki Türk Medeni Kanununun madde 184 ve Hukuk Usulü Muhakemeleri hükümleri ile bu uygulama bağdaşmaz. 4- Olmaz ama bir an için temyiz aşamasında sunulan delilin dikkate alınabileceğini kabul etsek bile; a- Yerel mahkeme hakimine en azından bu delili değerlendirme imkanı verilmesi gerekir. Yargıtay’ın ilk derece mahkemesi gibi delil değerlendirme yetkisi bulunmamaktadır. b- Temyiz aşamasında sunulan yeni delillere ilişkin karşı tarafın savunmasının bile alınmasına gerek görülmemesi savunma hakkını zedeleyen ve silahların eşitliğine aykırı bir davranış sayılabilir. c- Temyiz aşamasında sunulan delillerin (tanık, fotoğraf, CD vs) mutlaka değerlendirilmesi isteniyorsa yapılacak olan bu delillerin hadise şeklinde (HUMK, m.222-225) değerlendirilmesi için hükmün bu sebeple bozulması düşünülebilir. Temyiz aşamasında olması kenarda kalsın yerel mahkemede delil bildirme süresi sonuçlandıktan sonra bile delil bildirilemeyeceğinden ve davadan sonra oluşan örneğin sadakata aykırı davranışların ancak yeni bir boşanma davasının konusu olabileceğinden değerli çoğunluğun farklı uygulamasına katılmıyorum.” **2. HD, 01.12.2009, 2008-17326/20518** (Karşıoy görüşü; karar metninde bu konudaki herhangi bir değerlendirmeye yer verilmemiş/UYAP BB). Aynı yönde başka içtihatlar ve karşıoy gerekçesi hakkında bkz. **2. HD, 01.12.2009, 2008-17326/20518** (UYAP BB); **2. HD, 19.04.2012, 7184/10287** (UYAP) (Karşıoy gerekçesi).

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin hatalı bu içtihatlarının yanısıra, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun *-boşanma davalarına ilişkin olmasa da-*, bu yönde yani temyiz aşamasında sunulan delilin kabulüne ilişkin vermiş olduğu bazı kararları da son derece eleştiriye açıktır. Bu kararlarda, Yargıtay daha önce tarafın hâkimiyet alanında olup da, dilekçelerine eklemediği ve borcu sona erdiren bir belgenin ilk defa temyiz aşamasında yargılamaya getirilmesini kabul etmiştir. Bu yöndeki kararlarda HMK m. 145 hükmünün koşullarının bulunup bulunmadığı değerlendirilmeksizin, doğrudan doğruya delilin ilk defa temyiz aşamasında gösterilmesi hukuka uygun bulunmaktadır⁸².

⁸² **HGK, 3.5.2017, 7-2097/894** (Kazancı İBB); **HGK, 24.02.2016, 2014-22-735/166** (UYAP BB).

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 24.02.2016 tarihinde vermiş olduğu, eleştiriye açık bu kararındaki karşıoy gerekçesi önemli tespit ve değerlendirmeler içerir:

“Somut dava, işçi alacağına tahsiline ilişkin olup kamu düzeninden değildir. Dolayısıyla yargılama hukukunun temel ilkelerinden olan ‘tarafarca getirilme ilkesi’ne tabidir. Bu durumda ‘Kanunla belirtilen durumlar dışında, hakim, kendiliğinden delil toplamaz.’ (HMK 25/2, HUMK 75/1, 75/3) Davacı, alacağı olduğunu iddia ettiğine, davalı da ödediğini savunduğuna göre, ödeme savunmasının ispatı davalıya düşecek ve davalı bu savunmasını usul hükümleri dairesinde ileri sürebilecek ve ispat edecektir. Ödeme savunmasının en önemli delili ödeme belgesidir. Bu belge davalı tarafın en önemli delili olmakla süresi içinde ibraz edilmeli, bu delilin ibrazı için de bir süre bulunmalıdır. Bir başka deyişle ödeme belgesine diğer deliller yanında üstünlük tanıyan yasal bir düzenleme bulunmadığı sürece aynı diğer delillerin toplanması ve ibrazı usulüne tabi olmalıdır. Davalı taraf ödeme delilini temyiz aşamasında ibraz ettiğine göre HMK hükümlerine tabidir. HMK'nın 145. maddesi ‘Taraflar, Kanunda belirtilen süreden sonra delil gösteremezler. Ancak bir delilin sonradan ileri sürülmesi yargılamayı geciktirme amacı taşıyamıyorsa veya süresinde ileri sürülmemesi ilgili tarafın kusurundan kaynaklanmıyorsa, mahkeme o delilin sonradan gösterilmesine izin verebilir.’ şeklinde düzenlenmiştir. Davanın açıldığı tarihte yürürlükte bulunan HUMK da usul hükümleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde delillerin ibrazı aşamasından sonra yeni delil ibrazını öngörmeyen bir sistematik içermektedir. *Diğer bir deyişle temyiz aşamasında yeni delil ibrazını düzenleyen bir hüküm bulunmamaktadır. Nitekim HMK da delillerin ne zaman ve nasıl ibraz edileceği açıkça düzenlenmiştir.* Nasıl ki davacı ıslah dışında (davalının kabulü hariç) davasını genişletemezse, davalı da yine davacının kabulü ve ıslah dışında savunmasını genişletemez. Ödeme iddiası davalının en önemli savunmasıdır ve bu savunmanın genişletilmesi yasağının istisnası Usul yasasında düzenlenmemiştir. ‘Ödenmiş alacak hakkında davacının dava açmakta hukuki yararı yoktur, hukuki yarar dava şartıdır, öyleyse ödemeye ilişkin belge borcu söndüren belgedir yargılamanın her aşamasında nazara alınır’ şeklindeki görüşün yasal dayanağı bulunmamaktadır. Dava şartları, davanın hemen başında, en geç ön inceleme duruşmasında görülüp karara bağlanacak hususlardandır. Davalının elinde bulunan belgeyi hiç ibraz etmemesi veya bu belgeyi

c. Temyiz Aşamasında Yeni Delil İbraz Edilemeyeceği Yönündeki İçtihatları

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, yukarıda değindiğimiz çok sayıda içtihadına karşın, zaman zaman temyiz aşamasında yeni delil ibrazının mümkün olmayacağı yönünde içtihatlar da vermektedir. Yeni delil ibrazına imkân vermeyen bu kararların bazıları, temyiz aşamasında *-yerel mahkemede uyumsuzluk görülürken gerçekleşmemiş-* yeni vakıaların ileri sürüldüğü davalardır ve Yargıtay bu durumda da sonradan ortaya çıkan bu vakıaların ispatı için Yargıtay aşamasında da delil ibraz edilemeyeceğine karar vermektedir. Her iki durumda da, Yargıtay'ın boşanma davalarında temyiz aşamasında

---

bulamaması halinde dava şartı yokluğundan bahsedemeyecek isek, belge ortaya çıktığında da dava şartı yokluğundan bahsedemeyiz. Nitekim yargılama aşamasında dava konusu borcun ödenmesi halinde dava, 'dava şartı yokluğundan davanın usulden reddi' şeklinde değil, 'davanın konusu kalmadığından hüküm kurulmasına yer olmadığına' şeklinde sonuçlandırılmaktadır. Diğer yandan aynı ödeme belgesi temyiz aşamasında değil de karardan önce, yargılama aşamasında ibraz edilseydi verilecek karar 'dava şartı yokluğundan usulden ret' değil 'davanın esastan reddi' olacaktır. O halde borcu söndüren belgenin 'dava şartı' gerekçesiyle temyiz aşamasında nazara alınması mümkün olmayacaktır. Yargılama aşamasında elde edilemeyen belgenin yargılamadan sonra ele geçirilmesi halinde kanun koyucu bu tür durumlar için yargılamanın yenilenmesi kapsamında belge sahibi lehine HMK 375/1-ç maddesini getirmiştir. Bu madde gereğince davalı süresi içinde yargılamanın yenilenmesi yoluna gidebilecektir. Diğer yandan böyle bir uygulamanın kabulü halinde yargılamanın yenilenmesi müessesesinin (bu sebep açısından) amacı ortadan kalkacaktır. *Eğer davalı bu belgeyi keyfi olarak yargılama aşamasında ileri sürmemişse sonuçlarına da katlanmalıdır. Aksinin kabulü yargılama sürecini davalının inisiyatifine bırakmak olacaktır. Böylece uygulamada davalı, elinde belgesi olmasına rağmen sırf davacıyı uğraştırmak, işini güçleştirmek için ibraz etmeyecek, davanın kabulü halinde temyiz aşamasında bu belgeyi ibraz ederek itirazda bulunacak ve yargılamanın yeniden başlamasına sebep olacaktır.* Bir adım ötesi, davalının ibraz ettiği ödeme belgesi altındaki imza davacının imzası olmayabilecek, imza incelemesi sürecinden sonra davanın kabulü halinde de davacının alacağına kavuşması için geçecek sürenin ne kadar olacağını kestirmek de mümkün olmayacaktır. Bu nedenlerle ünlü hukukçu Jering "usul hürriyetin ikiz kardeşi, keyfiliğin can düşmanıdır" diyerek usul kurallarına bağlılığın önemine işaret etmiştir. Sonuç itibarıyla; kamu düzenine ilişkin olmayan davada, hem HUMK da hem de HMK da öngörülen delil ibraz sistemine uymayan, süresi içinde ileri sürülmediği gibi hakimin ihtarına rağmen ibraz edilmeyen, davalının savunmasının en önemli delili olan ödeme belgesinin temyiz aşamasında ibraz edilmesi halinde dikkate alınamayacağı, bu nedenle yerel mahkeme kararının onanması gerektiği görüşünde olduğumdan sayın çoğunluğun aksi yöndeki görüşüne katılmıyorum." **HGK, 24.02.2016, 2014-22-735/166 (Karşıoy gerekçesi/UYAP BB).**

dosyaya yeni delil ibraz edilmesine izin vermediği karar sayısı, son yıllarda -*henüz istikrar kazanmamış olsa da-* artış göstermektedir⁸³:

“... Eşler birbirine sadık kalmak zorundadırlar (TMK. md. 185/3). Bir boşanma davasının açılması durumunda eşlerin sadakat yükümlülüğü elbette ortadan kalkmaz. Bunun aksi de düşünülemez. Nitekim boşanma davasının açılmasıyla eşler arasındaki cinsel sadakat yükümlülüğünün ‘kalktığına’ ve dava tarihinden sonra gerçekleşen sonraki cinsel sadakate aykırı davranışların ‘yeni bir dava’ konusu yapılamayacağına ilişkin bugüne kadar alınmış hiçbir Yargıtay kararı da bulunmamaktadır. Boşanma davalarında uygulanacak yargılama usulü Türk Medeni Kanununun 184 ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile emredici olarak düzenlenmiş olduğundan eşlerin sadakat yükümlülüğünün evlilik süresince geçerli olmasına ilişkin ‘maddi hukuk kuralı’ Tarafra ön inceleme aşaması tamamlanmaya kadar usulüne uygun şekilde dayanılmayan vakialara dayanma ve bu vakialara ilişkin delil sunma hakkını vermez.”^{84, 85}.

“Somut olayda; davacı/karşı davalı(koca) *temyiz dilekçesine eklediği* 25/04/2012 tarihli ibraname uyarınca işten ayrıldığını, bu nedenle hüküm altına alınan nafakanın miktarının yüksek olduğunu belirtmiş, Özel Daire de ‘davacı/karşı davalı kocanın çalıştığı işten ayrıldığı da nazara alındığında hüküm altına alınan nafaka miktarının çok olduğu’ gerekçesiyle kararı bozmuştur. Bozma ilamında sözü edilen, davacı/karşı davalı (koca)nın çalıştığı işten ayrıldığı olgusunun, ancak davanın açılmasından önce gerçekleşmesi halinde ve buna davada dayanılması durumunda hükme esas teşkil edebileceği kuşkusuzdur. Dava tarihinden sonra *temyiz* aşamasında davacı/karşı davalı kocanın çalıştığı işten ayrılması halinde ise, az yukarıda açıklanan ilkeler gereği, bu yeni olgunun, nafakanın yeniden gözden geçirilmesi amacıyla açılacak yeni dava sırasında dikkate alınabileceği, her türlü duraksamadan uzaktır. Hal böyle olunca; *Yerel Mahkemenin, her davanın açıldığı tarihteki hukuki ve maddi olgulara göre sonuçlandırılması gerektiği ilkesi benimsenerek, karar tarihinden sonra davacı/karşı davalı (koca)nın çalıştığı işten ayrılmasının değerlendirilemeyeceği, dolayısıyla hükme esas alınamayacağı yönündeki direnme kararı usul ve yasaya uygun olup, yerindedir.*”^{86, 87}.

⁸³ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi’nin boşanma davaları açısından benimsediği içtihatlar son yıllarda olumlu yönde ise de, Yargıtay’ın çeşitli daireleri aksi yönde uygulamaları benimseyebilmektedir. Örneğin Yargıtay 9. Hukuk Dairesi, borcu sona erdiren belgelerin temyiz aşamasında dosyaya ilk defa ibraz edilmesine imkân tanımaktadır. Yargıtay 9. Hukuk Dairesi ile Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun bu yönde vermiş olduğu içtihatları ve bu uygulamanın eleştirisi için bkz. **Bolayır**, Yeni Delil İbrazi, s. 141-146.

⁸⁴ **2. HD, 15.09.2015, 1895/15882** (UYAP BB). Aynı yönde başka kararlar için bkz. **2. HD, 01.06.2016, 3256/10777** (UYAP BB); **2. HD, 22.06.2015, 2014-2821/1321** (UYAP BB).

⁸⁵ Benzer yönde başka bir karar için bkz. **2. HD, 24.06.2014, 11584/14285** (UYAP BB).

⁸⁶ **HGK, 08.04.2015, 2-46/1158** (UYAP BB).

⁸⁷ Benzer yönde başka bir karar için bkz. **2. HD, 05.05.2016, 5493/9258** (UYAP BB).

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin, temyizde yeni delil sunulmasına imkân tanımayan kararları hem HMK'nın sistematığına hem de Yargıtay içtihatlarında birliğin sağlanmasına uygun düşecektir. Zira taraflar henüz uyuşmazlık yerel mahkemede dahi, süresinden sonra delil gösterip bunu mahkemenin takdirine sunamıyorlarsa, evleviyetle bu durum artık temyiz denetiminde de mümkün olamayacaktır.

D. Sonuç ve Değerlendirme

Buraya kadar Yargıtay'ın boşanma davalarında delillerin gösterilmesine ve ibrazına ilişkin içtihatlarla değinmeye çalıştık. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 2016 yılında konuyla ilgili vermiş olduğu iki karar da, delillerin gösterilmesi ve ibrazı konusunda HMK'daki hükümlere riayet edilmesi gerektiğine ilişkindir. Bu doğrultuda taraflar dilekçelerin değişimi aşamasında delil göstermedikleri takdirde, ön inceleme ve tahkikat aşamalarında da yeni delil göstermeleri mümkün olmayacaktır. Nitekim Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin kararları da, inceleme konusu Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararının ardından bu yönde şekillenmektedir. Şüphesiz ki, bu içtihat değişikliği hukuk devletine dayalı Anayasal temel hakların güvence altına alındığı bir sistemde olması gerekendir. Zira bu içtihatlarla kadar, karşıoy gerekçelerinde sıklıkla “her bir hâkimin kendi usûl kurallarını icat etmesi” eleştirilmiştir. Gerçekten HMK'daki hükümler ve özellikle ispata ilişkin kurallar doğrudan doğruya hak arama özgürlüğü (Ay m. 36), âdil yargılanma hakkı (AİHS m. 6, Ay m. 36), hukukî dinlenilme hakkı (HMK m. 27) ve ispat hakkı (HMK m. 189) ile ilişkilidir. Bu anlamda yargılama kurallarında keyfîlik, öngörülmezlik hukukî belirliliği ve dolayısıyla hukuk devleti ilkesini en başta zedeler. Bu yönden söz konusu bu içtihat değişikliğinin son derece önemli olduğu kanaatindeyiz.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 2016 yılında vermiş olduğu iki içtihat boşanma davaları açısından önemli şu sonuçları içerir:

- (i) Boşanma davasına bakan yerel mahkeme HMK'daki delil ve ispat kurallarına riayet etmeli; *taraflar süresi içinde dava ve cevap dilekçelerinde delillerini göstermemişlerse*, bundan sonra taraflara bunun için süre verilemez. (HGK 26.11.2016)
- (ii) Boşanma davasına bakan yerel mahkemede, *davalı taraf süresi içinde cevap dilekçesi sunmamışsa*, süresinden sonra davalıya delil sunması için mahkemece süre verilemez. (HGK 20.4.2016)

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun söz konusu içtihatlarından bu yana, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin aşağıdaki konularda içtihat değişikliğine

gittiği de tespit edilmektedir. Çalışmamızda Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin, - *söz konusu Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararlarının ardından*- yaklaşık birbuçuk yıllık içtihatlarındaki gelişim incelendiğinden, söz konusu içtihat değişikliğinin rastlantısal olmadığı ve istikrar kazanacağı yönünde bir sonuca ulaşılabilir. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin istikrarlı şekilde içtihat değişikliğini benimsediği konular şu hususları kapsar:

- (i) Boşanma davasına bakan yerel mahkeme HMK'daki delil ve ispat kurallarına riayet etmeli; taraflar süresinde dava ve cevap dilekçelerinde delillerini göstermemişlerse, bundan sonra *taraflara delillerini sunmaları için süre verilemez.*
- (ii) Boşanma davasına bakan yerel mahkemede davalı taraf süresi içinde cevap dilekçesi sunmamışsa, bundan sonra -HMK m. 145 hükmünün koşulları da oluşmamışsa- *davalıya delil sunması için süre veremez.*
- (iii) Boşanma davasında karar verilmesinin ardından temyiz incelemesi için dosya Yargıtay'ın incelemesine sunulduğunda, yerel mahkemede dava görülürken henüz gerçekleşmemiş *yeni bir vakıa* temyiz aşamasında ileri sürülemez; bunun için taraf yeni bir dava açmalıdır.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun içtihatları ve Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin benimsemiş olduğu içtihat değişiklikleri, HMK'nın düzenlemeleri ile uyumlu ve olması gereken şekildedir. Benzer bir gelişimin Yargıtay'ın tüm ihtisas dairelerinde de benimsenmesi Anayasa'ya ve HMK'ya uyum sağlayacaktır.

Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki, Yargıtay kararlarında boşanma davalarına ilişkin yaşanan bu içtihat değişikliğinin olumlu tarafı, Yargıtay'ın temyiz aşamasında yeni delil gösterilmesine ilişkin verdiği kararlarla gölgenmektedir. Zira Yargıtay'ın, boşanma davalarında temyiz aşamasında yeni bir delil getirilemeyeceğini ilkesel olarak benimsediği istikrarlı kararlarına hâlen tam olarak rastlayamamaktayız. Oysa ki, inceleme konusu karardan anlaşılacak delillerin gösterilmesi ve ibrazı konusunda tereddütsüz şekilde HMK hükümlerinin uygulandığıdır. Bu durumda, aynı duruşun Yargıtay'ın temyiz aşamasında yeni delil ibrazına izin vermemesi yönünde gelişeceğini umuyoruz. Belirtmek gerekir ki, uygulamadaki bu alışkanlığın -*temyiz aşamasında dosyaya yeni delil ibraz edilmesi*- tarihi oldukça eskiye gitmektedir. Yargıtay'ın temyiz ve hatta karar düzeltme aşamasında dahi, ilk defa bir delile dayanması ve bu delilin ibrazını hukuka uygun bulan 1951

tarihinde verilmiş olan kararlara⁸⁸ dahi rastlamak mümkündür. Bu yönüyle bakıldığında, bu içtihat değişikliğinin benimsenmesinin sancılı olacağı da açıktır. Ancak inceleme konusu Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararları ile birlikte boşanma davalarında HMK'ya uygun bir şekilde ispat ve delil kurlarının uygulanması konusunda önemli bir adım olmuştur. Aksinin kabulü, yani temyiz aşamasında yeni delil ibrazına izin verilmesi açık bir şekilde *yargısal temel hak ihlâli* teşkil etmektedir.

---

⁸⁸ **HGK 12.12.1951, 106/127 (Umar, s. 459)**. Dava sonuçlanıncaya kadar tarafların delil ikame edebileceği yönünde eski tarihli kararlar için bkz. **2. HD, 10.02.1972, 552/659 (Umar, s. 459)**.

KAYNAKÇA

- Arslan**, Ramazan/**Yılmaz**, Ejder/**Taşpınar Ayvaz**, Sema: Medenî Usul Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara 2016.
- Atalay**, Oğuz: Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku, 15. Bası, İstanbul 2017.
- Ateş**, Mustafa: HMK, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yargıtay İlke Kararları, 1. Cilt, Yetkin Yayınları, Ankara 2013.
- Bolayır**, Nur: Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanmasında Tarafların ve Hâkimin Rolü, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2014.
- Bolayır**, Nur: “Bir Hukuk Genel Kurulu Kararı Işığında Temyiz İncelemesi Sırasında Yeni Delil Gösterilip Gösterilemeyeceği Sorunu”, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi S. 2, 2012, (Yeni Delil Gösterilmesi), s. 131-150.
- Budak**, Ali Cem/**Karaslan**, Varol: Medenî Usul Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara 2017.
- Erdönmez**, Güray: “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na Göre Delillerin Gösterilmesi ve İbrazi”, İBD, C. 87, S. 5, 2013, s. 15-53.
- Erdönmez**, Güray: “Hukuk Muhakemeleri Kanunu Bakımından Delillerin İbrazi”, Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı X, Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Değerlendirilmesi (1-2 Ekim 2012 İzmir), Türkiye Adalet Akademisi, Ankara 2012, (Delillerin İbrazi), s. 348-375.
- Gençcan**, Ömer Uğur: Son İçtihatlarla Göre Hazırlanmış Boşanma Usul Hukuku, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2018.
- Kaya**, Cemil/**Akcan**, Recep: “Medeni ve İdari Yargıda İddia ve Savunmanın Genişletilmesi veya Değiştirilmesi Yasağı”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. LXVII, S. 1-2, 2009, s. 123-141.
- Kuru**, Baki: İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medenî Usul Hukuku Ders Kitabı, Yetkin Yayınları, Ankara 2017.
- Kuru**, Baki/**Budak**, Ali Cem: “Hukuk Muhakemeleri Kanununun Getirdiği Başlıca Yenilikler”, İstanbul Barosu Dergisi, C. 85, S. 5, 2011, s. 3-43.

Özekes, Muhammet: “HMK Bakımından Dava Dilekçesinde Eksiklik Halinde Yapılması Gereken İşlemler”, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Özel Sayı, C. 16, 2014, (Dava Dilekçesinde Eksiklik), s. 263-300.

Özekes, Muhammet: Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku, 15. Bası, İstanbul 2017.

Pekcanitez, Hakan: Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku, 15. Bası, İstanbul 2017.

Tanrıver, Süha: Medenî Usûl Hukuku, Cilt 1, Temel Kavramlar ve İlk Derece Yargılaması, Yetkin Yayınları, Ankara 2016.

Ulukapı, Ömer/**Yardımcı**, Taner Emre: “6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Sonradan Delil Gösterilmesi”, (Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayı), C. 16, 2014, s. 483-507.

Umar, Bilge: Hukuk Muhakemeleri Şerhi, Yetkin Yayınları, Ankara 2014.

Yardımcı, Taner Emre: Hukuk Yargılamasında Somutlaştırma Yükü, Oniki Levha, İstanbul 2017.

Yılmaz, Ejder: Hukuk Muhakemeleri Şerhi, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2013.

